Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986 чылдың август 23 суббота № 198 (13198)

1925 чылда үндезилеттингеш.

Өртээ 3 көвеек.

АЖЫЛЧЫН БОЛГАШ КӨДЭЭ БИЖИКЧИЛЕРГЕ

СЭКП-ниң XXVII съездизи чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедир талазы-биле канчаар-даа аажок улуг сорулгаларны совет улустуң мурнуунда салган. Ол улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче республиканың ажылчы чонун мобилизастаары солуунуң эң чугула херээ болур. Солун мобилизакчы хүлээлгезин ажылчын болгаш көдээ бижикчилерге даянмайн, долузу-биле күүседип шыдавас дээрзи билдингир. Мооң үжурунда «Шын» солун бодуунуң бижикчилери-биле бөгүн ажык чугааны кылыр деп шиитпирлээн.

Эргим бижикчи! СЭКП-ниң XXVII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин ёзугаар эде тургустунуушкун чурттуң политиктиг, экономиктиг болгаш социал амыдыралында эгелээн. Эде тургустунуушкунну чырыдар болгаш аңаа дорт киржир эң харысаалгалыг сорулга солуунуң мурнуунда салдынган. Солун боду эде тургустунмайн чыткаш, ол бүгүнү хандыр чырыдып шыдавас апаар. Ынчангаш солуннуң редакциязы партияның бедик негелдезинге дүшүтүр эде тургустунмушаан, чаа ёзу-биле ажылдаар дээш тодаргай ажылдарны кылып чоруда берген.

Маңаа кол чүве болза, парлаттынып турар материалдарның шынарын үндезинге экижидер, оларның дээштинң чедип алыры. Мооң-биле холбаштыр редакцияның ажылдакчыларындан-даа, ооң ажылчын болгаш көдээ бижикчилериңден-даа негелде, харысаалга үлгаткан. Тодаргайлан чугаалаарга, хөй чылдарда пат шовоккан, чаңчыл апарган, ужур-утказы-даа хапы эвес — хөй сан, хуу, аттар долган отчёт хевирлиг эгезинде мактап, а сөөлүүрдүр шүүмчүлей каапгар — кижиниң сагыш-сеткилинге дегбес, хөлзетпес, аңаа-ла ужур эдерткеп, чаңгыс хепке куттунган материалдарны солунга парлаарын моон соңгаар шеглээр болгаш шуут соксадыр.

Ам сорулга болза, ажылды үениң негелдезинге, эде тургустунуушкуниуң сорулгаларынга дүүштүр эде тургузары болур. Аңаа холбаштыр ажылчын болгаш көдээ бижикчилерден чүү негеттиишин турары, азы кандыг сорулгалар турун турары? Ону тодарадып көрээлиңер. Бирээде, үениң негелдезинге дүүштүр бижикчиниң бодунуң эде тургустунары адаан чугула. Тодарадып чугаалаарга, мооң мурнунда бижин турганы отчёт хевирлиг, эрекгей үүрмек материалдардан чайлаан, бодун долгандыр турар хайныккан амыдыралды, ажыл-ишти партияның XXVII съездизиниң бедик негелделеринге дүүштүр хандыр анализтеп көрүп тургаш, ында тыптып турар чаа чүүлдерни, болуп турар өскерилгелерни көрүнгүрүү-биле эскерип, оларны фактыларга үндезилеп, боттуг, тодаргай кылдыр бижиири. Ол чүл дээрге, эки дуржулганы чоорту чыып, мөөңнеп, оларны байдыдып, иептередири-дир. Ооң-биле чергелештир эде тургустунуушкунга шаптыктап турар чүүлдерни, эрги чаңчылдан адырлып чадап турарларны, дүжүметсиг, улуургак, чылыш чок, идепкей чоктарны херек кырында бар фактыларга даянып тургаш, шүүмчүлеп бижиири, четпестерни эдип алырының оруун айтып, ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередиири.

Ийнде, материалдарны бижиирде, ында киирип турар фактыларын улам быжырымчалыг кылып, бижикчиниң ыяк тодарадып алыры. Адреетерни, саннарны, хууларны, аттарны катап-катап ылавылаар. Дамчыыр чугаага үндезилеп материал бижип болбас дээрзин билип алза чогуур (адреэи билдинмес, ат салдынмаан чагааларны редакция харыылавас). Үште, мактап бижиир дээш бар-да шаа-биле хөй мактал, бок сөстер чыып бижиир, шуут хөөреткен уткалыг, эрекгей материалдар бижиринден ойталаар херек. Мактадыг материалды бижиир дээр болза, мактаар, алдаржыдар деп турар кижизиниң азы бүдүрүлгениң амыдыралын ылап өөренип көрүп тургаш, фактыларга үндезилеттинген хаңы анализтиг, чамдык эпизодтарны номчукчунуң караанга олчаан көстүп келир кылдыр чуруп көргүзер, «экидир!», «магалыг-дыр!» деп үнелел сөстерни автор эвес, а номчаан номчукчу боду үндүрер кылдыр бижиир херек. Ынчаарда ол материал амыдыралчы, дээштиг болур.

Дөртте, бижикчи материалды кандыг темага, чүге бижиир деп турарыл, ону баш удур тодарадыр. Бижикчи бижиир дээш темазынга ыяап-да белеткенир херек. Белеткенир деп чүл ол? Ол дээрге, бижиир деп турар темазын бижикчи боду эки билир бе, азы билбес бе, ону тодарадырыдыр. Эки билбес болза, бижиир бетинде бижиир деп турар чүүлүн хандыр өөренип көөр, билдинмес чүүлдерни ол дугайында тускай номнардан, эки билир кижилерден, албан бижиктериниден ылавылап тодарадыр. Ынчангаш ону билип алырынга үе херек. Аңаа чарыгдаан үени белеткел дээр. Материалдың ханы, быжырымчалыг болурунга белеткел бижикчиге албан херек. Бижикчи белеткел үезинде редакция-биле харылзашкаш, бижиир деп турар материалынга ажыктыг чамдык сүмелерин база ап болур.

Беште, мындыг кол айтырыгларже бижикчи кичээнгей салза эки: социалистиг чарыштыорганизастаары, бот-үнези чиигедири: ажылды ак сеткилдиг, шынарлыг кылыры, үрей кылыр чоруктарны болдурбазы; күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери: сагылга-чүрүмнү болгаш корум-чүрүмну бижыглаары; ажылды организастаарын экижидер; бүдүрүлгениң (машина, дерилгениң) күчүзүн долу болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаары, ажыл шагын чүгле ажылга шын ажыглаары; оорлар-биле, арагалаар чорук-биле болгаш күш-ажылчы эвес орулгалар сүрелер-биле демисел; кижиниң факторун күштелдирери (кадрлар-биле, кижилер-биле тодаргай ажыл; политиктиг болгаш пинти билиг бедидери, мергежил бедидери; культура айтырыглары; кижилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары болгаш ооң-даа өске); партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының ажылының стилиниң, методунуң чаа негелделерге дүүштүр канчаар эде тургуетунуп турары; үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарының болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтериниң бодун боду хандыртынып, чүгле орулгалыг кылдыр, ажыл-агыйжы ажылдаары дээш ыңкаш өске-даа чугула айтырыгларны аңаа киирип болур.

Шак мындыг харымсалгалыг хүлээлгезин бижикчилериниң дүргеи болгаш билдилиг кылдыр күүседиринге чер-черде партия организацияларының, совет органнар дузалаар болгаш оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузаар ужурлуг.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

Чурттуң энергетиказының күскү-кышкы үеде ажылга белеткелиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Политбюрозу август 21-де болган хуралынга чугаалажып көрген. Энергетика дериг-херекселдерин септээр, чаа энергоагрегаттарны тударын болгаш ажыглалга киирериниң, оларның төлевилеттинген күчүзүн долузу-биле шиитээдип алырының, күскү-кышкы үеде оларның ынаныштыг ажылдаарын хандырары-биле электростанцияларга болгаш бүдүрүлгелерге одаар чүүлдүн курлавырларын мөөнүнээр талазы-биле ажылдарның темпилерни бедидериниң эргежок чугулазын ССРЭ-ниң Энергетика министерствозунга, ССРЭ-ниң Атомнуг энергетика министерствозунга, өске-даа министерстволарга болгаш ведомстволарга айтыкан. Одалга-энергетика курлавырларын бүгү черлерге камнаарынче, орталга-коммунал ажыл-агыйның кыш бетинде белеткелинче болгаш чурттакчы чонну амыдырала херек одалга чүүлдери-биле хандырарынче онза кичээнгейин үглаидырган. Кышкы байдалга ажылга белеткелдиң чоруп турары дээш шынгыы контрольду тургузарын, эргелеп башкарылганың бүгү звеноларының удуртукчуларының хууда харымсалгазын ону организастыг эрттирери дээш бедидерин чергериниң партия болгаш совет органнарынга саналдаан.

Москва болгаш Ленинград хоорайларның чурттакчы чонун чимис-ногаа продукциязыбиле болгаш картофель-биле хандырарын экижидер болгаш ол хоорайларның чимис-ногаа комплекстеринниң ажылдакчыларының продукциязыны камнал кадагалаарынга болгаш ооң шынарын бедидеринге материалдыг сонуургалдыын бедидер талазы-биле хемчеглерни СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүзүнүп көрген. Аъш-чемниң чогумчалыг нормазын барымдаалап тургаш, чурттакчы чонуун хереглелиң долу хандырары-биле келир чылдарда Москва болгаш Ленинград хоорайларже картофельди болгаш чимис-ногаларны салдарын улгаттырарын төлевилээн. Чүдүрүп чорудуп турар продукциязын шынары дээш дужаакчыларга негелделерни бедиткеи. Чимис-ногаа продукциязын болгаш картофельди камгалап кадагалаарынга, болбаазырадып кылырынга болгаш салып саарарынга, теплицалар, сорттап хүлээп алыр пунктуларны болгаш белеткел сайгарар комплекстериниң тудуунга эргежок чугула материал-техниктиг баазаны тургузар талазы-биле хемчеглерни тодаратказан. Мосхооргроулетпүрүнүң болгаш Ленхооргроулетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң колхозтар, совхозтар болгаш белеткел организацияларының бүгү звеноларының удуртукчуларының хууда харымсалгазын ону организастыг эрттирери дээш бедидерин чергериниң партия болгаш совет органнарынга саналдаан.

Москва болгаш Ленинград хоорайларның чурттакчы чонун чимис-ногаа продукциязыбиле болгаш картофель-биле хандырарын экижидер болгаш ол хоорайларның чимис-ногаа комплекстеринниң ажылдакчыларының продукциязыны камнал кадагалаарынга болгаш ооң шынарын бедидеринге материалдыг сонуургалдыын бедидер талазы-биле хемчеглерни СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүзүнүп көрген. Аъш-чемниң чогумчалыг нормазын барымдаалап тургаш, чурттакчы чонуун хереглелиң долу хандырары-биле келир чылдарда Москва болгаш Ленинград хоорайларже картофельди болгаш чимис-ногаларны салдарын улгаттырарын төлевилээн. Чүдүрүп чорудуп турар продукциязын шынары дээш дужаакчыларга негелделерни бедиткеи. Чимис-ногаа продукциязын болгаш картофельди камгалап кадагалаарынга, болбаазырадып кылырынга болгаш салып саарарынга, теплицалар, сорттап хүлээп алыр пунктуларны болгаш белеткел сайгарар комплекстериниң тудуунга эргежок чугула материал-техниктиг баазаны тургузар талазы-биле хемчеглерни тодаратказан. Мосхооргроулетпүрүнүң болгаш Ленхооргроулетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң колхозтар, совхозтар болгаш белеткел организацияларының бүгү звеноларының удуртукчуларының хууда харымсалгазын ону организастыг эрттирери дээш бедидерин чергериниң партия болгаш совет органнарынга саналдаан.

Октааш төпкен картошканы дензилеп турбаан-даа болза, ол дөмей-ле хөй-дүр. Ийи улуг, бир бичии өрээлге чылда 40 тонна картошканы кышкы чемге хереглээри-биле белеткеп алыр.

Чер подвал 1964 чылда ажыглалга киргеннн Юрий Зиновьевич чугаа аразынга тайылбырынга берип турду. Бис чүгле эрткен чылгы кыштың байдалын чижекке алдывыс. А үндүр бижиттинген, чемге ажыглаттынмаан картошка 22 чыл дургузунда чеже тонна чеде бээр-дир?

Бетинде өрээл печкалыг, дөрүнде өрээлде чылыг бээр печка чок. Аңаа чыткан картошка кыш дүшээнде-ле чемге ажыглаттына бээрин дыңнаттыл.

Подвалдың иштин чугайлап кааш, шыгын кургадып, агаарладып турарындан өске кандыг-даа чаартылга көөлбес болду. Боттары хандыртынарының чаа негелдезинге дүүштүр шыгжаар саваны улгаттырыл, идегелдиг кылдыр чүге септеп болбас деп.

Кеш аарыгларының диспансериниң кадыр чадалыг картофель шыгжаар подвалынче утпаттарывыс мурнуу чарыында, кол эмчиниц хүлээлгезин күүседип турар Любовь Владимировна Коновалова кабинединче бистерни келдиргеш, кандыг сорулгалыг чоруруусту ылавылап алгаш, кады хыналда кылыр чөпшээрелин бере каапты.

Эмчилериң бадыткалы-биле алырга, улусчу контроль бөлүүнүң, профэвилел комитединиң кежигүннери ногаа шыгжаар бичии подвалдың байдалын хайгааралга ап, хуралдарынга чугаалажып турар. Подвалга хыналданы чорудуп турган деп медеглеп турда-ла, бистиң баштай ужурашканывыс комитет кежигүнү бир эмчи картошка подвалының кайдазын безин билбези эдептиг болган. «Картофель кадагалаар черни аштап-арыглаарын, чугайлаарын чоокта дооскан. Демир четки адаанга салыр ыяштарны кургадып, агаарладып турарывыс бо» дижип турза-да, оларны чаңгыс черде кыр-кырында бөле чыган. Дакпыр ажыл кылбазыбиле тарадып чада салгылаан болза, оларның дүргеи кургаары билдингир. Агаарладыр дээш кырында үттү кежээнинге дуглавайн турарындан таыс суу кирип, улам өл-шык апарганын эскердивис.

Маңаа 12 тонна картошканы кадагалап кыштаарын планнап турар. Аңаа немей согуна, аныста, морковь аймаан эжик аксында хензиг шөлде кылган стеллажтарга шыгжаар. Оларны кыжын донурбас дээш ийи бичии электрилиг одакчылар-

Совхозтуң шөлдеринде тарлан кызыл-тас, суда — адын сарыг кылдыр быжып эгелээн. Ооң ажаалдазынче «Улуг-Хая» совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг дагдыныкчызы М. С. Малбык-оолга удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазының кежигүннери районда бир дугаарында кирген.

Он ийиги беш чылдың чаагай дүжүдүн бир-ле дугаарында ажаап кирер эргенн дуржулгалыг, мурнакчы механизатор О. Д. Дамбыйга берген. Ооң комбайнының бункеря бир-ле дугаарында доларга ол чаа тараны шаңга сөөртүп чедирери-биле мурнакчы чолаачы В. Квартаага дааскан. Баштайгы хүнде гектардан ортумаа-биле 14 центнер кызылтастың дүжүдүн алган.

Тараа ажаап алышкынының темпизи хүн келген тудум-ла бедип турар.

ЧУРУКТА: дүжүт ажаап алышкыны.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТУРУЖУВУС ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК

Бистиң чуртувустуң ядролуг шенелделер чорудар черлеринде бүгү ажылдарның соксаанындан бээр чыл ашкан. Ол-ла бүгү үениң дургузунда Американың Каттыскан Штаттарын бистиң үлегерлиг эдерип, ядролуг шенелделерни соксадырынче кыйгырып келдивис.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр Медеглелиде Совет Эвиделиниң база бир чаа инициативазы —ядролуг чазылдырышкыннарга чаңгыс талалыг мораторийни 1987 чылдың январь 1-ге чедир узатканының дугайында шиитпирлээн. Ол дээрге, совет талының амгы делегей байдалынга шын, тайбыңче чүткүлдүг хамаарылгазының хереч-нази.

Ынчалза-даа бо инициатива бистиң кошкаавысты көргүзүп турар деп биле бээр болза, канчап-даа шын эвес. Ол харын-даа бистиң боттарывыстың күжүүске идегелливистиң хереч-нази. Боо-чепсектиң эндере будуртүшкүнү бир эвес ону ажыглаар болза, Чер кырынга бүгү амыдыралды каш катап узуткап болурун амгы үеде киижи бүрүзү билир. Ам безин бүтү-ле дириг чүвени каш катап узуткап болур боо-чепсек турда, чаа ракеталарны, бомбаларны болбаазырадып, чаартканының хереэ бар бе деп айтырыг болу-ла турустунуп келир. Ындыг чоруудулгалар социал-экономиктиг болгаш долгандыр турар бойдусту камгалаарының айтырыгларын шиитпирлээриден саналчетпес түүнүт акша-хөреңгини, чиг этти, курлавырларны чардыктырып турар. Ол оозу-биле безин аажок улуг кем-херектиг чүүл болуп турээр. Ынчангаш бистиң — совет киижилериң АКШ-тың болгаш өске-даа капиталистиг күрүнелериниң чоннарын боо-чепсекти эндере будурериниге эвес, а экономиканың, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдези дээш чарыынче кыйгырып турарывыс бо.

Бистиң сагыш-бодалдарывыста, күзел-соруувуста ооң өске кандыг-даа өске ужур-утка, чажыт чок. Ону бүгү делегейниң чону билгеп турар ужурлуг. Бо талазы-биле бистиң туружувус чайгылыш чок, быжыг.

А. АРАПЧОР,
күш-ажылдың хоочуну, РСФСР-ниң школазының алдарлыг башкызы.

ДЕТКИП ТУР БИС

Хоорайның харылзаа бедиринің ажылчыннары, албан-хаакчылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Медеглелин чүүлдүзүнүп, деткээн митингиге чыглып келген. Харылзаа бедиринің начальныгы Ю. М. Власов хоорайның харылзаачыларының митингиниң ажыткаш, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Медеглелин чыылганнарга таныштырган.

— СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин бистиң чуртувус амыдырала боттандырып турар. Бистиң планнарывыс канчаар-даа аажок улуг. Бистиң деминсежин турарывыс тайбың чүгле биске-даа эвес, Чер кырының өске-даа кижилеринге агаар дег эргежок чугула. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарының Медеглелин оңза ужур-дузалыг болгаш чогуур үезинде кылган-дыр деп санап турар мен. Ону чүүлдүзүнүп деткип тур мен—деп, почтачы Елизавета Бүлүүн чугаалаан. Коллективте комсомол организациязының секретары, оператор Наталья Түлүш, участок начальныгы Н. Сарыг-оол Төрээн чуртуң күүш-шыдалын улам быжыглаар дээш бедик будурүкчүлүг ажылдаарынче коллективтиң кежигүннерин кыйгырган.

О. НАМАСАП.

СССРЭ—тайбыңның чөленгиижи ТАЙБЫҢНЫҢ АЧЫЗЫНДА

«Терэ-Хөл» совхозтуң Сарыг-Хөл сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери мурнуунда салдынган сорулгаларны ажыл-херек кырында боттандырар дээш демниг ажылдан турар. Бо чылдың эртнеи айларында ниитизи-биле багай эвес ажылдадывыс. Совет Эвиделиниң бүгү ажыл-ишчилеринге СЭКП ТК-ның Кыйгырыы үнген соонда, ферма социалистиг чарышты организастап турарын үениц негелдезинге дүүштүр эде көрүп тургускан бис. Чарыштың дээштиг болуруиче кичээнгей улгаткан. Он ийи саалчы шуптү фермада социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Күш-ажылчы маргылдаанның мурнакчылары бистер бар. Саанчылар М. Шагдыр, С. Шимит, А. Тере болгаш оон-даа өскелер чарышка идепкейлиг киржип, кыпымак ажылы-биле бүдүрүлгечи багай эвес көргүзүүлерлиг болуп турарлар. Мен бодум хуумда күш-ажылчы ол маргылдаага база киржип турар мен. Бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле саанчылар арасында социалистиг чарышка мурнадым. Бо чылдың бирги чартымында бодумга быжыглаан он беш инээмден сүт саап алыр планымны багай эвес боттандырдым. Совхозтуң мурнакчы чыгычызы Н. Сандывай-биле иилээ Румынияже туристээр путевка-биле шаңнаттывыс. Республиканың өске-даа мурнакчы ажыл-ишчилери-биле аңаа туристеп чорааным уттундурбас. Ол чурттуң амыдыралындан дыка хөп солун чүүлдерни билип алдывыс.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр Медеглелии бистиң ферманың ажыл-ишчилери танышкан, чүүлдүгүнүп деткөөн. Тайбың чуртталгадан, күш-ажылдан эргим чүве чок, ол арта чорааар дыннаар. ССРЭ — Чер кырынга быжыг тайбың дээш туружуп турар болгаш туружуп келген-даа, ол дээш туружурда. Оон база бир бадыткалы — бо Медеглел болур. Тайбының, быжыг найыралдың ачызында чуртар-дыр бис. Харылзажыш, кады кожа-хелбээ ажылдан турар-дыр бис. Бүдүн саанчы ишчи кижи мен, өске эш-өөрүм-биле кады Румынияга четкеш, келгенивыс база-ла тайбының ачызыдыр. Ынчангаш биске чүгле быжыг тайбың херек.

Р. СЕДИП,
саанчы.
Кызыл район.

РЕЙД КАРТОФЕЛЬДИ КАЯА ШЫГЖААР?

Эде тургустунуушкуниуң чорудулгазы ажылагыйның кандыг-даа участогунга ооң удуртукчузунуң хамаарылгазындан тодаргай илерээр. Ону найысылал Кызылдың эмнелге албан черлериниң картофель шыгжаар черлеринден кылган «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарның каттышкан рейдизинден дараазында чижектерге көрүп болур.

Картофель — бистиң ийиги хлебивис дээрзин кым-даа билир. Ынчалза-даа ооң шыгжамырын, ажаап, кадагалаарын подвалдар иштин куруглаарыбиле эвес, а үе келгенде, күс дүшкенде дүвүрээзии-биле сактып, адаандан өрү инициатива көдүрбес, үстүнден айтышкын маңаар таварылгалар ам-даа артпышаан.

Республика эмнелгезиниң картофель шыгжаар подвалынга кол эмчи Ю. З. Ковенский бодунуң ажыл-агый талазыбиле оралакчызы Г. Н. Роденко суглар кады келдивис. Оларның кайызы-даа чылыг хемчээкчилери биле сайгылгааннарны подвалды агаарладып турар дежик үттерден кирген ийи-чаңгыс опчок оолдар үштүп аппарбазын дээш шыгжап кавның бүзүретпишаан, арткан чүүлдер шупту белеп дээрзин мурнуи былаажып, шынзыдар болдулар.

— Картошканың доңуп үрелип турары кандыгыл?— деп айтырыг салдывыс.

Кол эмчи арай өскээр харылаарын дап берип чыдырда, ону Галина Николаевна үзе кирди:

— Чидирим бар. Ийи-үш тонна чеде бээр боор.

Октааш төпкен картошканы дензилеп турбаан-даа болза, ол дөмей-ле хөй-дүр. Ийи улуг, бир бичии өрээлге чылда 40 тонна картошканы кышкы чемге хереглээри-биле белеткеп алыр.

Чер подвал 1964 чылда ажыглалга киргеннн Юрий Зиновьевич чугаа аразынга тайылбырынга берип турду. Бис чүгле эрткен чылгы кыштың байдалын чижекке алдывыс. А үндүр бижиттинген, чемге ажыглаттынмаан картошка 22 чыл дургузунда чеже тонна чеде бээр-дир?

Бетинде өрээл печкалыг, дөрүнде өрээлде чылыг бээр печка чок. Аңаа чыткан картошка кыш дүшээнде-ле чемге ажыглаттына бээрин дыңнаттыл.

Подвалдың иштин чугайлап кааш, шыгын кургадып, агаарладып турарындан өске кандыг-даа чаартылга көөлбес болду. Боттары хандыртынарының чаа негелдезинге дүүштүр шыгжаар саваны улгаттырыл, идегелдиг кылдыр чүге септеп болбас деп.

Кеш аарыгларының диспансериниң кадыр чадалыг картофель шыгжаар подвалынче утпаттарывыс мурнуу чарыында, кол эмчиниц хүлээлгезин күүседип турар Любовь Владимировна Коновалова кабинединче бистерни келдиргеш, кандыг сорулгалыг чоруруусту ылавылап алгаш, кады хыналда кылыр чөпшээрелин бере каапты.

Эмчилериң бадыткалы-биле алырга, улусчу контроль бөлүүнүң, профэвилел комитединиң кежигүннери ногаа шыгжаар бичии подвалдың байдалын хайгааралга ап, хуралдарынга чугаалажып турар. Подвалга хыналданы чорудуп турган деп медеглеп турда-ла, бистиң баштай ужурашканывыс комитет кежигүнү бир эмчи картошка подвалының кайдазын безин билбези эдептиг болган. «Картофель кадагалаар черни аштап-арыглаарын, чугайлаарын чоокта дооскан. Демир четки адаанга салыр ыяштарны кургадып, агаарладып турарывыс бо» дижип турза-да, оларны чаңгыс черде кыр-кырында бөле чыган. Дакпыр ажыл кылбазыбиле тарадып чада салгылаан болза, оларның дүргеи кургаары билдингир. Агаарладыр дээш кырында үттү кежээнинге дуглавайн турарындан таыс суу кирип, улам өл-шык апарганын эскердивис.

Маңаа 12 тонна картошканы кадагалап кыштаарын планнап турар. Аңаа немей согуна, аныста, морковь аймаан эжик аксында хензиг шөлде кылган стеллажтарга шыгжаар. Оларны кыжын донурбас дээш ийи бичии электрилиг одакчыларбиле чылыг бээр кылдыр кылган. Изиг, соокту айтып турар градусник астынмаан. Электрилиг одакчының демир удазыларын көлүн эрттир изээш, өрт айыылы үнзе ону чайладырының магадылалы кайдал деп чүве билдинмес.

— Розеткадан шөйлүп чоруткан токтуг проводту доктаамал өөрүп турар бис — деп, Любовь Владимировна тайылбырлады.

Онкология диспансери ногаа аймаан улуг каът бажыңның эң адаанда шыгжамырга хереглээр кылдыр таарыштыр туткан ийи бичии өрээлчигештерде кадагалап турар. Аңаа чылдың-на тозан кижиниң хереглелиниге өйлеп 12 тонна картошканы, өске-даа чаа ногааны кышка удур садып, белеткеп ап турарын ында кладовщик Полина Петровна Морозова дыннатты.

Өске эмнелгелериниң подвалдарына бодаарга, бо шыгжамыр чери каът бажың адаанда болгаш, доктаамал температуралыг, шык эвес, столованың ол-ла бажында турарындан чылдың дөрт эргилдезинде долу ажыглап болгу дег. Ону чүгле арыг-сылыг, ээ ёзубиле септеп, дерип алыры негеттиниң турар.

Чаныңда турар шупту эмнелгелер картошка, ногаа аймаан Садыг министерствозунуң баазазындан садып ап турар. Шыгжамырны шын эвес ажыглап турарындан ол куруглаан, чугаа ийи бичии өрээлди картошка-биле долдур тырып алырында эвес, а билдилиг ажыглаарында. Ылаңгыя часкы үеде өрээлдериң бирээзин аштап, арыглап турда, өскезинге ногаа, картошка аймаан чүге кадагалап болбазыл?

Эки чүүл дораан эскертинер. Ол өскелерге кажан-даа үлегер. Республиканың божудулга бажыңының подвалында кышка белеткелди карак чыгбайын», хол тудуп кылганы демделекселиг. Эжикти кидисбиле чылыглаан. Картошка дөжээзиге салыр шаараи ыяш чадыглар септеттинген, Өрээлдер ишти аштаттынган, арыглаттынган. Чылыг хемчээр градусник, сайгылгаан бар. Ам чүгле агаарладыры арткан. Бо бүгүнү үе-шаанда кылырыңга коллективте чаңгыс-ла эр кижиниң — чазаныкчы-бызакчының улуг-хуузун киргенни кладовщик Людмила Алексеевна Бутенко демделеди.

150 оруннуг эмнелгеге 10 тонна ногаа шыгжаар черни 1983 чылда тутқан. Оруннар саны чыл санында немежин турар болганда, картошка кадагалаар черниң хемчээлиниң арай бичиизи-ле кончут.

Чылдылга системаның сонуургап көөрүвүске, подвалды батарея-биле ёй-тап температура-биле, чылыгны киирип турар. Аңаа немей бо чылын чаа печка салган, Батарея чара тепсе канчаар, магадылал черле херек деп чүве бо-дур дээрзинге бүзүредивис.

Өскелерде ногаа шыгжаар черлер чүге оларның подвалындан дора байдалда турарын божудулга бажыңының кол эмчизинден дуржулга солуучугазы кылдыр айтырдывыс.

— Мен бодаарымга, төпчүттүнген чаңгыс улуг ногаа шыгжамырын хоорай чоогунга азы эмчи комплексининиң чанынга тудары амгы хүннериң негелдезинге дүүштүр ужурлуг айтырыгларның бирээзи — деп, кол эмчи Галина Ивановна Федорович чугаалады.

Кызыл хоорайның эмнелгелериниде тускай төлевилел ёзугаар түттүнган ногаа, картофель шыгжаар чер чок. Олар шупту чаңгыс хепке куткан ышкаш дыкпыш, бичии, өлшык.

Шынап-ла, Г. И. Федоровичиниң бодап турары ышкаш, кедиргиг саналашкыннарга үндезилээш, чаңгыс улуг ногаа, картофель шыгжамырын тударын өөренип көөрү Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозундан негеттиниң турар.

Л. БУТЕНКО, республика эмнелгезиниң ажылчыны;

А. ХЕРТЕК, «Тываның аныяктары» солуунуң корреспондентизи;

Д. САЛЧАК, «Шынның» корреспондентизи.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧЕР БҮРҮЗҮНГЕ ШЫҢГЫЫ ШИИТПИРЛЭЭР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралыңга «Тыва АССР-ниң хоорайларының, районнар төптериниң болгаш чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазының база культура-спорт комплекстериниң байдалы болгаш ону улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Е. Серяков кылган.

Хуралга министерстволар, ведомстволар болгаш бүдүрүлгелер удуртукчулары, хоорайкүүскомнарның даргалары, оларның орадакчыдары киришкен.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле чамдык ажылдар кылдыңып турар. Хоорайларда болгаш суурларда «Эң эки чаагайжыттыгаш квартал, кудумчу, бажың дээш» социалистиг чарыш бар. Ак-Довурак, Туран хоорайларда, Эрзин суурда, Кызыл районуң Каа-Хем суурда, Кур-Чердеболгаш чамдык өске-даа суурларда чаагайжыдылга ажылын чорудуп турары - багай эвес. Үлегерлиг, эки чаагайжыттыгаш девискээрлиг организация, бүдүрүлге, күш-ажылчы коллектив дээш чарыш Кызыл хоорайда чоруп турар. Тыва АССР-ниң Иштики хереқтер министерствозу, эът комбинады болгаш чамдык өске-даа коллективтер боттарынга быжыглаан девискээрни чаагайжыдарын чугулалап көрүп турар.

Культура-спорт хемчеглерин кичээнгейге ап турар болгаш ол ажылды багай эвес организастап турар черлер бар. Чижөө, Каа-Хемде «Совет Тыва» база Эрзинде «Чаа орук» совхоозтарның удуртукчулары көдээ ишчилерниң дыштанылгазын, ажылдан хостуг үезин ажыктыг кылдыр организастаарынче чогуур кичээнгейни үгландырып турар. Оон-биле кады Аржаан болгаш Суг-Бажы көдээ Советтериң күүскомнарының ажылы багай эвес. Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурда, Мөңгүн-Тайгада, Эрзинде спорт шөлдерйиниң ажыглалы эки. Ынчалзажок кылдының турар ажылдар-биле чергелештир, чурттакчылыг черлериң чаагайжыдылгазында санитарлыг байдалында, культура-спорт комплекстериниң ажылын организастап турарында четпестер, кичээнгейге чедир алдынмайн турар айтырыгзәр бар. Ону чаагайжыдылгага хамаарыштыр ап көрөлиңер. Мында шыңгыы четпестер бар. Чуртталга тудугларын тудуп, планнап турарында хажыдыышкыннар болгаш тудугну кара туразы-биле кылыр чоруктар бар болуп турар. Микрорайоннарны болгаш кварталдарны комплекстиг тудары ам-даа бүрүн чедип алдынмаан. Кызыл, Чадаана, Чаа Шагаан-Арыг хоорайларның, Улуг-Хем, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды болгаш өске-даа районнарның чурттакчылыг черлериниң кудумчулары, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның девискээри арыг-шевер эвес, ноогаан үңгүштер орнунда бок үңгүштер үнген болуп турар.

Ажаадда-хайгаралдың багайындан, суггарылганы доктаамал чоруттайн турарындан тарымал үңгүштер кадып турар. Кайы-даа чурттакчылыг черлерге баргаш, көрдүнмээн черлерде төктүнген боктар барын эскерип болур. Ындыг байдалды Чадаана хоорайның, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарның девискээринде чаагайжыттырганында каракка илдиг кескү чүве черле чок. Автовокзалда байдал база ындыг. Автосентелге заводу мооң мурнунда чылдарда ол талазы-биле өскелерге үлегерлиг турган болза, ол айтырыг ам-ында сандараан болуп турары канчап-даа таарыпшас. Чүгле бо бүдүрүлгелерниң чижээнден безин алгаш көөрге, организацияларның, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының чаагайжыдылганы ийиги чергениң айтырыы кылдыр көрүп турар болгаш хамаарыштыр девискээрни аштап-арыглаарын, чечектер, тарымал үңгүштер олуртуруп, ноогаан зоналыг болуруи чедип албайн турар. Оон-биле кады хоорайның дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң, эмнелге албан черлериниң девискээрлеринде бо талазы-биле кескү чүү барыл? Ол-да айтырыг садыг четкилериңге база хамаарыштыр. Чоонуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, удуртукчулары база чугула бо айтырыгны кичээнгейге албайн келген.

Культура-спорт дериг-херекселдери долу ажыглаттынмайн турар. Чамдык культура бажыңнары, клубтар, спорт заалдары чедир ажыглаттынмайн турар. Ону Таңды, Каа-Хем, Өвүр, Бай-Тайга районнарда культура албан черлериңе хамаарыштыр чугаалаар апаар. Культура бажыңнарының болгаш клубтарның чаның чаагайжыдып, ноогаанчыдарын ооң ажылдакчылары уттуп турар. Чөөн-Хемчик, Кызыл, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда культура бажыңнарының, клубтарның кышка белеткели оожум.

Үстүнде чүүлдерден кандыг түңнел үндүрүп болурул? Улус депутаттарының Советтериниң күүскомнары чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазын болгаш культура-спорт ажылдарын кошкак чорудуп турар. СӘКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «СӘКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлериңге дүүштүр социал-экономиктиг хөгжүлдүни дүргедедири дээш улус депутаттарының Советтериниң ролюн удам ыңай бедидер болгаш харыысалгазын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын республиканың чер-чер Советтери удуртулга болдуруп, чаагайжыдылга айтырыын ооң негелделериңге дүүштүр моон соцгаар шиитпирлээр ужурдуг. Ооң-биле кады министерстволар, ведомстволар, бүдүрүлгелер удуртукчулары чаагайжыдылганы бүдүрүлгениң өске-даа айтырыгларыбиле деңге шиитпирлээр ужурлуг.

Чаагайжыдылга ажылын болгаш хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының санитарлыг байдалын кошкак удуртуп турары дээш Кызыл хооркүүскомнуң даргазы Д. Л. Тиңмейни шыңгыы сагындырган. Кызыл хоорайның болгаш районнар төптерии чаагайжыдар хемчеглерни күүседир талазы-биле ажылды багай күүседип турары, бок төгер черлерни, санитарлыг байдалды контрольдавайн турары дээш чурттагга-коммунал ажылдагый министри В. М. Еремеевти, Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң даргазы Д. С. Куулары, республиканың курсанэпидстанциязының кол эмчизи Ю. П. Бахаевти Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралыңга доңгуткан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үстүнде айтырыгга хамаарыштыр делегеренгей докгаалды хүлээп алган.

ДҮРГЕДЭЭШКИН: бригада керээзи

ӨЗҮЛДЕЛИГ

Кым-даа кижиниң чурттагазын ооң кылып чоруур ажылы үнелиг болдурар, бирле ханы утка-шынар-биле долдурар, каастаар болгай. Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң Кадыл-Бажы хойжу бригадазының малчыннары эки кылган ажылдың үнезин ынчаар билип турарлар.

Эрткен чылын бо бригаданы бот-орулга-чарылгаже шилчиткен. Ол үеден бээр коллективти чаа, аныяк бригадир — Сергей Шаңмак удуртуп эгелээн. Хойжуларның ажылын организастаарының деңгилгелиг аргазын ажыглааны, бригадирниң шимченгир, бодамчадыг хөделиишкиннери ортумак деп сападын турган бригаданың ажылынга боттуг өскерилгелерни тывылдырган.

Ам бригаданың кежигүн бүрүзү эки төңчү түңнелдер дээш туржун турар. Чыл төн. чүзүнде көргүзүглер бедик болуп, хүлээлгелер ажыр күүсеттинер болза, хойжулар орулганың кезиин дугуржулга ёзугаар үлежир. Ажылды мынчаар организастаарынга совхозтуң тускай эртемниглери улуг дузаны көргүскен.

Бригадада шенелде кылдыр Кара-кыс Доңгакка удуртукан 5 малчын өг-бүлени каттыштырган, бот-орулга-чарылгалыг звенону тургускан. Звенонуң-даа, бригадаың-даа ажыл көргүзүглерам дээрезинде багай эвес, эрткен чылдыңга дениэрге көскү өзүлделиг. Бригадмалдың чаш төлүн 86 хуу, звено — 90 хуу камгалап алган. Хойжулар Ховалыг Кара-оол, Владимир Кыргыс, Кара-кыс Доңгак, Оома Түлүп оларның эки ажылдап турарын демдеглеп болур. Бригадир С. Шаңмактың дуржулгазы барык чок деп болур-даа болза, кылыр чүүлүнүң үгшиин шын тып, хойжуларның ажылын биллдилиг организастап турар. Мында мал эмчизи Майор Санаа болунуп ажыл-ишчи мөзү-шынары-биле малчыннарның бүзүрелин база чаалап ап шыдаан.

Бригаданың хойжулары малдың чайы семиртилгезин Кадыл-Бажының Чаңагаш ынчаар чоруткан. Аңаа август 10-да «Чайлаг байыры» солуп эрткен. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу», Тес-Хемниң «О. Шылаа» болгаш кожазы «Ак-Чыраа» совхозтарның ол кавыга чайдаан малчыннарын база чадаан. Баштай күш-ажыл түнелдерии үндүрүп, ажылды өжиидиринин аргаларын чүгаалашкан. Оон спортчу маргылдаалар малчыннарның адекейлиг киржилгези-биле эрткен. Ажыл-иш чогун турда, сеткил сергек, дыштанылга хүнү солуп, хөлүг болур ужурлуг. Ындыг болган-даа.

Улуг аъттар чарыжынга Э. Кертик-оолдуң, аныяк аъттарга — С. Санчының аъттары эрткен. 32 метениң хүрежинге Чүргүй-оол Куулар шүүлген, Борис Сүрүң үжүүрлешкен. Чадаг чарышка, баг кагарынга маргылдаалар база хөй кижини чыгган.

Амгы үеде бригаданың малчыннары боттарының күжүбиле 280 тонна сигенни белетиэр дээш сиген кезиишкинин шуудаткан. Планның чартык кезии боттанган, демниг иш үргүлчүлевишаан.

Кадыл-Бажы хойжу бригада эдлчеглиг кыштагларын чеднишкиниг эрттирериңге хынамчалыг белеткенип турар. Бригадага өг-бүле керээзин нептередири көрдүнген.

А. КУУЛАР.

ДЕТКИП ТУР МЕН

Ажыы-биле чугаалааргa, ийи-чаңгыс чамдык кижилер хөй-ниити черинге бодуп ап билбес, чүрүм сагывас болгай. Хөй-ниитиниң черлериңге ол-бо дижип, сөглежи бээр, алгы-кышкы үндүре бээр чоруктар бар. Ол —кончуг чараш эвес аажы-чаң. Хөй-ниитиниң транспортунга чоруурунуң чүрүмүн хажыда бээр кижилерге хоорай автобузунга бо-ла таваржып болур.

Кызыл — бедик культуралыг хоорай деп шимчээшкинге киржип турар. Чурттакчыларның, ооң аалчыларының талазындан мындыг янзылыг хажыдыышкыннар ниити чүрүмга таарышпас. Ол, шимчээшкинге кандыг түңнелдерлиг болуру ооң чурттакчылары бистерден, хамаржыр. Хөй-ниитиниң черлериңге чүрүм үрээни дээш хамаатыларны 3 рубльге штрафтаар дугайында шиитпирни Кызыл хоорай Советиниң күүсеомунуң хүлээп алганы кончуг чүүлдүг.

Х. ОНДАР.

«Бөгүн бистер кандыг аныяктарны кижизидип турарывыстан келир үе дыка хамааржыр. Ол дээрге, бүгү партияның, бүгү улустуң сорулгазы. Ол — ленинчи комсомолдуң эн-не чугула, үндезин сорулгазы».

(СӘКП-ниң XXVII съездизинге СӘКП ТК-ның Политиктиг илеткелинден).

КОМСОМОЛГА ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

АНЫЯКТАРНЫ ХЕЙ-АЪТ КИИРИП

Кызыл районуң «Тиилелге» совхозунуң комсомол организациязы бодунуң хүрээлекинде 175 кижини каттыштырып турар. Оолдар болгаш кыстарның чеден ажыг хуузу материалдыг бүдүрүлге адырларында — механизаторлар, саанчылар, хойжулар, чодаачылар боон ажылдан турарлар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазында ол ийиги беш чылдың бирги чылының баштайгы чартыының планныг онаалдаларын чедиишкинниг ужуражыр дээш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүң, ажыктыг чоруун бедидер, продукцияның шынарын экижидер, бүгү-де чүвеге камналга-хумагалаа дээш социалистиг чарышта хаара туттунган. Бо талазы-биле багай эвес көргүзүлерни чедип ап турар комсомолчу-аныяктар коллективтери эвээш эвес. Оларга «Шагонартыжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелинде В. Подкопаеваның, Кызылдык пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде Ю. Малышевтиң удурткан бригадалары, В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың арыглаа фабриказының бөдүүн рудадан даг-дүгү ярыглаар цехиниң бирги, дөртку эдлчеглери болган ескелер-даа хамааржыр. Чүс-чүс аныяк ишчилер үлетпүрүүн, тудугуңүн, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң мурнакчыларында санадын турар, оларның саны удам-на көвүдеп орар.

Комсомол организацияларынга отчёттар болгаш соңгуудалар удаваас, сентябрь айда эгелээр. Аңаа белеткелди ВЛКСМ Кызыл хооркому, райкомнар, комсомол комитеттери хынамчалыг чорудар ужурлуг. Отчёт-соңгуудалыг хуралдар, конференциялар организастыг, ажыл-ишчи байдалга, отчёттуг илеткеддер комсомол организацияларының чедиишкиниринден болгаш четпестерин хаңызы-биле анализтээп, моон соңгаарғы соруулгаларын тодаргай айтыкан болурунче, комсомолчулар санал бээрингe идепкейлиг киришкен турарын чедип алыры чугула.

Партия организацияларынга комсомол организацияларынга хүн бүрү практиктиг дузаны чедирер, ылаңгыя отчёт-соңгуудалыг хуралдар организастыг бедик дениелге эрткен турарын чедип алыр. Комсомолчуларның күжениишкиннерин он ийиги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринче, социалистиг чарышка идепкейлиг киржиринче, корум-чурумну, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаарынче, камналга-хумагалыг болуруңче хаара тудар херек.

Республиканың дыка хөй комсомол организациялары, оларның ажылдакчылары ажылын ам-даа эде тургуспааны, саазын шокарлаарын уламчылавышаапы, организакчы ажыл чорутпайн, кабинеттерде олуруп орары чажыт эвес. Ажылдың шак ындыг стили, аргаларын-биле демисеалди шыңгыы чорудар херек. Партия комитеттери, организациялары комсомол ажылында эде тургустунуушкунну шүүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көргеп, комсомол кадрларының ажыл-ишчи болгаш моральдыг шынарларын хынамчалыг өөренип көөр. Ынчангаш комсомол ажылынче политика талазы-биле бижыг дазыгышкынның, ниити билии шыырак, ажылишчи, мөзү-шынары арыг, бот-идепкейлиг, эш-өөрүнге хүндүткелдиг аныяк коммунистерни дешпидеринче кичээнгейни салыр.

Комсомол организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи — аныяктарның ажылдаарынга, чурттаарынга, өөренирингe, дыштанырынга, күш-дамыр кижизидилгезин сайзыраңгайжыдарынга, оларның амыдырал хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузары. Бо талазыбиле чамдык хемчеглер алдынза-даа, аныяктарның хүн бүрү өзүн орар негелделеринге ыракта четпес. Оны экижидеринче, бирги эдлчегде көдээниң комсомол организациялары чогуур сагыш салыышкынны углаидырар ужурлуг. Ылаңгыя аныяк саанчыларже, механизаторларже, хойжуларже болгаш өске-даа мергежилдиң кижилеринче кичээнгейни салыры — хүнүң чугула айтырыы болур.

Комсомолдуң съездизинге бүгү талалыг хынамчалыг белеткел, отчёттарны болгаш соңгуудаларны организастыг, бедик дениелге эрттирери аныяктарны партияның салган соруулгаларын күүседиринче мобилизастаарынга, оларны телептиг чорукка кижизидеринге улуг салдарны чедирер.

Кызыл районуң «Тиилелге» совхозунда Владимир Сундуйга удурткан сиген белеткээр механизастаттынган звено мал чеминиң белеткекчилериниң аразында социалистиг чарышка он хонуктуң түңнелдери-биле чаңгыс эвес удаа шылгарап, шизчиир вымпелди чаалап ап келген. Коллективтиң ол чедиишкиннеринде комсомолчу механизаторлар Николай Доңгак, Эрес-оол Кара-Сал, Виктор Ховалыг болгаш өске-даа аныяктарның үлуг-хуузу эвээш эвес.

ЧУРУКТА: комсомолчу Эрес-оол Кара-Сал.

Н. БАЗЫРЫҢ фотозу.

КОМСОМОЛЧУЛАРНЫҢ ЧУГУЛА АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ

1987 чылдың апрель 15-те ВЛКСМниң эдлчеглиг XX съездизи ажыттынар. Аңаа белеткелди бөгүнден эгелээр ужурлуг. Ол болза СӘКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле комсомол комитеттериниң, бюроларының, эге организацияларының ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг, ханы анализтээри-дир. Оларның мурнунда харыысалгалыг болгаш улуг сорулгаларны партия салган, ынчангаш комсомол организациязы бүрүзү бодунуң ажыл-чорудулгазының утка-шынарын, ажылының стилин, хевирлерин, аргаларын шүүгүмчүлекчи ёзу-биле көөрүн хүлээндирип турар. Ынчангаш комсомол организациялары дайынчы арга-шинээзин болгаш идепкейин бедизериниче сагышта салып, четпестерин эдериниң дээштиг хемчеглерин ап турар.

Тываның комсомол организациялары партияның негелделеринге дүүштүр ажылын эде тургузар, чаа ёзу-биле ажылдар хемчеглерни албышаан, СӘКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин күүседир, ВЛКСМ-ниң XX съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүң, ажыктыг чоруун бедидер, продукцияның шынарын экижидер, бүгү-де чүвеге камналга-хумагалаа дээш социалистиг чарышта хаара туттунган. Бо талазы-биле багай эвес көргүзүлерни чедип ап турар комсомолчу-аныяктар коллективтери эвээш эвес. Оларга «Шагонартыжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелинде В. Подкопаеваның, Кызылдык пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде Ю. Малышевтиң удурткан бригадалары, В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың арыглаа фабриказының бөдүүн рудадан даг-дүгү ярыглаар цехиниң бирги, дөртку эдлчеглери болган өскелер-даа хамааржыр. Чүс-чүс аныяк ишчилер үлетпүрүүн, тудугуңүн, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң мурнакчыларында санадын турар, оларның саны удам-на көвүдеп орар.

Комсомол организацияларынга отчёттар болгаш соңгуудалар удаваас, сентябрь айда эгелээр. Аңаа белеткелди ВЛКСМ Кызыл хооркому, райкомнар, комсомол комитеттери хынамчалыг чорудар ужурлуг. Отчёт-соңгуудалыг хуралдар, конференциялар организастыг, ажыл-ишчи байдалга, отчёттуг илеткеддер комсомол организацияларының чедиишкиниринден болгаш четпестерин хаңызы-биле анализтээп, моон соңгаарғы соруулгаларын тодаргай айтыкан болурунче, комсомолчулар санал бээрингe идепкейлиг киришкен турарын чедип алыры чугула.

Партия организацияларынга комсомол организацияларынга хүн бүрү практиктиг дузаны чедирер, ылаңгыя отчёт-соңгуудалыг хуралдар организастыг бедик дениелге эрткен турарын чедип алыр. Комсомолчуларның күжениишкиннерин он ийиги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринче, социалистиг чарышка идепкейлиг киржиринче, корум-чурумну, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаарынче, камналга-хумагалыг болуруңче хаара тудар херек.

Республиканың дыка хөй комсомол организациялары, оларның ажылдакчылары ажылын ам-даа эде тургуспааны, саазын шокарлаарын уламчылавышаапы, организакчы ажыл чорутпайн, кабинеттерде олуруп орары чажыт эвес. Ажылдың шак ындыг стили, аргаларын-биле демисеалди шыңгыы чорудар херек. Партия комитеттери, организациялары комсомол ажылында эде тургустунуушкунну шүүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көргеп, комсомол кадрларының ажыл-ишчи болгаш моральдыг шынарларын хынамчалыг өөренип көөр. Ынчангаш комсомол ажылынче политика талазы-биле бижыг дазыгышкынның, ниити билии шыырак, ажылишчи, мөзү-шынары арыг, бот-идепкейлиг, эш-өөрүнге хүндүткелдиг аныяк коммунистерни дешпидеринче кичээнгейни салыр.

Комсомол организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи — аныяктарның ажылдаарынга, чурттаарынга, өөренирингe, дыштанырынга, күш-дамыр кижизидилгезин сайзыраңгайжыдарынга, оларның амыдырал хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузары. Бо талазыбиле чамдык хемчеглер алдынза-даа, аныяктарның хүн бүрү өзүн орар негелделеринге ыракта четпес. Оны экижидеринче, бирги эдлчегде көдээниң комсомол организациялары чогуур сагыш салыышкынны углаидырар ужурлуг. Ылаңгыя аныяк саанчыларже, механизаторларже, хойжуларже болгаш өске-даа мергежилдиң кижилеринче кичээнгейни салыры — хүнүң чугула айтырыы болур.

Комсомолдуң съездизинге бүгү талалыг хынамчалыг белеткел, отчёттарны болгаш соңгуудаларны организастыг, бедик дениелге эрттирери аныяктарны партияның салган соруулгаларын күүседиринче мобилизастаарынга, оларны телептиг чорукка кижизидеринге улуг салдарны чедирер.

УГУН САЛГААН МЕХАНИЗАТОР

Эрги-Барлыктың сураглыг механизатору Амыр Кара-Салдың удуртканы сиген белеткээр звеноңуң ажылдан турар шөлүнге дүүш сөөлүнде чеде берген бис. Ында шалыпчылардың бирээзи комсомолчу кыс Адира Хомушку барын совхозта партком секретары М. Д. Саая биске чоргаарал-биле чугаалады. Сигенчилерниң ажылдан турар чери — Үстүү Ыйгылактың чараш бойдус чурумалдыг будуңу. Ында колдуундада чайгаар үнген сиген колдаан, суттаттыг. Сигенниң үнгени магалыг!

Кескен сигенниң тавычаларының кылыны аажок, чагай дүжүттүң демдээ ол. «МТЗ-82» маркалыг ак-көк өңнүг трактор сиген белдүрүп чоруп тур. Адираның башкарган трактору ол дээрзин бистерге чугаалады. Трактор-да кошкан грабль кезек болгаш-ла бөлүк сигенни соонга арттырып каап чор. Механизаторга шаптыктаазы-биле ажылдан турарын хажыылызындан магадап көрүп тур бис.

Аныяк механизаторнуң дугайында партком секретары кысказы-биле таныштырды. Адира — механизатор өг-бүленин уруу. Адазы Көк Хеймер-оолович «Хемчик» совхозтуң механизатору, ол уруубиле кады ажылдан, сараат салып турар. Гришазы база тракторист болган. Адира үшкү класстың тракторист-машинизи мергежилди чедип алган. Ам ёзулуг механизатор болуп, сиген белеткелинде ажылдап, планныг онаалдазыны ажыр күүседип турар.

Кижиниң чурттагазы үечаладыг, ол түс-түзунда сорулгалыг. Адираның школачы чылдары ам доозар деп, чурттагганың бир чадазынче кирген. Ол ажылчын аңгыының отрядында каттышкан.

Механизатор дээрге, берге болгаш хүндүлүг мергежил. Ону улус эр улустуң ажылы дижир турган, ам ындыг эвес. Чуртта болгаш бистиң республикада сураглыг механизатор хөрөжөннериң саны чыл келген тудум-на көвүдеп орар. Адира мергежил шилип алырда, ол дугайын база бодаан. Ооң адазының трактору чок турган болза, өске мергежил-даа шилип алыр чадавас ийин ол. Чедиги класска өөренип турда, ооң техниканга сүйдулуун ачазы эскерип каан. Ынчалза-даа түр сонуургал кылдыр ол бодаан. Херек кырында ындыг эвес, ёзулуг-ла сагыш-сеткилинден техниканга ынак, ону сонуургаар уруг болган, ооң түңнелинде адазының салгакчызы болган.

...Адираның трактору сиген белдүрүп чоруп тур. Ооң моторунуң даажы чаңгыс аай, ыңай-бээр зэп турарын көөрге, дүрген, чиик. Мергежилдиг кижи ажылдан турары моон безин илдең. Ситенни кескен участоктуң бөлөр сигени тене бээрге, аныяк ишчиге ужуражып, чугаалаштывыс.

— Тракторум үрелбейн тур, ажылдаары эки-дир — деп, Хомушку хүлүмзүрбүшаан чугаалаан. — Шөлдү эргилдир көрдү. Бо харыыда ооң сеткил ханганы илдең. Кандыгдаа ажылга хөй ажылдаарга, билии бедидер, дружулгазы улгадыр болгай. Адира бир дугаар сезонда ажылдап, быжыглаан тракторунуң хамык кезектерии, оларның канчаар ажылдаарын практиктиг ажыл-чорудулгага хандыр өөренип, билии ап турар.

Аныяк механизаторнуң моон соңгаарғы планын сонуурган айтырдывыс.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң механизация салбырынга өөренип киргеркүзелдиг кижи болду. Моон алгаш көөрге, аныяк ишчи бодунуң шилип алган мергежилиниге улам хандыкшыыр, билиин ханыладыр өөренир күзелдиг, ынчангаш чонунга төлептиг бараан болур соруулганы салган-дыр.

— Адираны совхозтуң стипендиады кылдыр өөредип чорудар бис — деп, партком секретары М. Д. Саая чугаалаан, аңаа идегелин, бүзүрелин илеретти.

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң А. К. Кара-Салдың удурткаңы механизастаттынган звено бо чылың 1650 тонна сигенни белетиэр. Бир хүнде 60 тонна сигенни бөлүп, сараттаар тургаш, ону доктаамал ажыр күүседип турар. Ол чаагай хереқте Адира бодунуң үлүгүн киирип, ак сеткилдиг ажылдан турар.

С. ХЕРТЕК.

ТУСКАЙ ӨӨРЕТСЕ

Үе-шагны, чуртувустуң хөгжүлдезин көрүп чоруурга магалыг-ла-дыр. Ол дээрге, бистиң совет чонуңуң, ооң иштиндеаныяктарның кайгамчыктыг мактырлыг чоруктарының, күжениишкиниг» күш-ажылының түңнели-дир деп билип чоруур мен. Аңаа кижи канчан черле чоргаарланмас боор. Ынчалза-даа аныяктарның, ылаңгыя бистиң чамдык тыва оолдар, кыстарның арасында беден чүве тоовас, турамык, ол хирезинде ниити билииниң-даа, культуразының деңнели-даа куду кижилер эвээш эвес дээрзин дидими-биле чугаалап болур. Ону чажырган хөрээ чок, Ылаңгыя автобустарга чораан, садыгларга, ниитиниң чемпеннилге черлериңге ону кижи дораан эскерер.

Ооң аңгыда ажыл кылыксавас, кандыг-бир черге өөренген боон, үе эртирип чорууларр база бар болгай. Шыырак дөргүл-төрелдериниң дузазы, янзы-бүрү арга-мегебиле өөредилге черинге кирип алгаш, оозун каапкаш баарын көрүп чор бис.

Бистиң республиканың экономиказының бир кол адыры — мал ажыды. А ында ажылчын холдар чедипшес, ажыл дап турарларның ортумак наразы-харыы дыка дөгүй бергени билдингир. Ынчангаш республиканың Агроүлетпүркүркомунист Д. С. Дандарга удурткан дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажылы багай эвес. Каш чыл бурунгаар механизастаттынган отрядтарның хуралдарынга дуржулгалыг механизаторларга аныяктарны быжыглаан. Коммунист Ч. У. Ооржакка быжыглаттынган ооң оглу Роман эрткен чылын совхозтуң тараажыларының аразында социалистиг чарышка үшкү черни эдлээн. Даанган хөрээнге бедик харыысалгалыг, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң, чаңгыс чер-чурттугларының хүндүткелин чаалап ап шыдаан аныяк механизаторну партком совхозтуң комсомол организациязының секретарынга сүмелээн. Хоочун механизатор К. К. Люндуптуң чарышка ийиги черии, а ооң дагдыныганы В. Сарыгларның дөрткү черни эдлээни база хөйну хереқилеп турар.

Бүгү-ле эки чүүлдер-биле чергелештир аныяктар-биле ажылда ам-даа чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларның барын база миннир апаар бис. Комсомолдуң учёду сандаргай, комсомолчуларның хуралдарга киржилгези ам-даа аажок кошкак хевээр. Эрткен чылын шиитизи-биле чүгле үш кижини комсомолга хүлээп алган. Комсомолчу оперативтиг отряд база долу күш-биле ажылдавайн турар. Спорттуң массалыг хевирлериниң кошкак сайзырап турарын база чугаалаары чугула. А ону экижидин болгу дег кижилер бистe бар; совхозтуң янзыбүрү адырларында ССРЭ-ниң чеди спорт мастери ажылдап турар.

Ол четпестер комсомолга бистиң негелделеривистиң кошкаанын херечилеп турар. Ындыг-даа болза, аныяктар боттары, ылаңгыя оларның удурткучулары бот-идепкейлиг боон, эш-өөрүн хөй-аът киирип, оларга үлегер-чижек болур болза, бистиң ажылывыс чүгле ынчан улам үретүңнелдир болур деп партком санап турар.

П. ХЕРТЕК,
«Тиилелге» совхозтуң партком секретары.
Кызыл район.

Эрткен он хонукта

Редакцияга хүнүүк чугула айтырыгларын көдүргеи чагаалар эвээш эвес кээп турар. Ол чагааларда номчукчулар СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелделериниге дүүштүр ажылдаарыныы, ажылдың стилин, методун эде тургузар, эрги чаңчылдардан үштүнарының талазы-биле боттарының саналдарын, бодалдарын киирген болур. Мурнунда каракка чаңчыккан, эскертинмес эртип турган четпестер чонның кичээнгейиниң төвүнде болу берген. Харын-даа ыыт чонка эртип келген чүүлдерин чон массалыы-биле сайгарып, чугаалажып турар апаргаи.

«Редакцияның он хонуунуң почтазындан» деп чаа рубриканы бөгүн ажыттывыс. Ол рубриканың аддаанга парлаттынар материалдарның авторлары бистиң номчукчуларывыс болур.

● Августуң 10-дан 20-ге чедир редакцияның почтазынга 250 чагаа келген.

● Оларның иштинде шүгүмчүлелдиг чагаа — 25.

● Солунга парлаттынмаан тос чагааны хемчег алыры-биле чер-черже чоруткан.

● Хемчег алыры-биле чоруткан чагаалардан 5 харыы алдынган.

Чагаалар допчулалы

КИЧЭЭНГЕЙ, ТОДАРГАЙ АЖЫЛДАР ХЕРЕК

Кызылда № 7 маршрутбиле чоруп турар автобустарның төнчү доктаар черииң үстүпде, хавак кырынче углаан орук чоогунда чамдыкта — борбак-сарбак туткан элээи каш кижиниң белдүнчү берген орарын көрүп болур. Ол-дээрге, Ээрбек суурже баар дээш чорумал машиналар доскан кижилер-дир. Машинага таварышкаш, душ бооп чоруй барганнарының орнунга элээи болганда базала кижилер немежин чедип келир. Ындыг байдалды халааданчыг изигде-даа, өлдечаъста-даа көрүп болур. Мынгыг одуругларны бижикчи В. Оюннуң бистиң солуниуң редакциязынче чоруткан чагаазындан номчуп болур.

Шынап-ла Ээрбек суур Кызылдан чүгле 20 ажыг километр черде турар-даа болза, бо аразында чоннуң аргыжылгазында улуг шаптараазыннар туруп турар. Каш чыл бурунгаар тудуп эгелээн чазаглыг орук ара кагдынганыбиле автобус бардыпмас. Совхоз дирекциязы, кедээ Советтер күүскомнарыига база билдиртип турар-даа болза, ол хомудалдарны тоомча чок көрүп, автобус аргыжылгазын экижидери, оруктарны септээри, графиктерни сагыры дээш чогуур органнарга негелде тургуспайн баарындан теп органнарже, солуннар редакцияларынче чагаа, хомудал бижиир чоруктар тыптып турар.

Бо чижектиг чагаалар Улуг-Хем райондан база келгилээн. Чагааларның адрезин көөр болза, колдуунда чаңгыс — Чаа Чаа-Хөл. А. Сертип, Ч. Түлүш, А. Ховалыг, Ч. Сат болгаш өскелерниңдаа чагааларында Чаа Чаа-Хөлден Шагаан-Арыг, Кызыл чедериниң, автобустарга кирип алырының бергезиниң, чолаачыларның каржы-хажагай чоруунуң, орук хелезиниң билет бербейи аптарының дугайында бижип турар.

Бо таварылгада районда пассажир ачы-дузазын чедирип турар Шагаан-Арыг АТБ-зиниң удуртулгазының ажылды чаартыр, чоннуң негелде-хереглелин долу хандырар дээш хемчеглер алырынче кызытпайн турарын көрүп болур. Чаа-Хөл көдээ Советиниң күүскому бо талазы-биле район Советинге айтырыгны тургузуп, чоннуң аргыштырылгазын негелдеге чедир экижидери дээш хөделири эргежок чугула.

Чер-чер Советтериниң күүскомнары боттарының девискээринде автовөкзалдарның, автостанцияларың ажылынче кичээнгей салбайн баарындан, чогуур хыналдаконтрольга албайн турарындан чоннуң аргыжылгазында, сеткил-хөөнүнге таарымча чок түүлдер база үнүп турар.

Маңаа М. Уваи-оолдуң чагаазының утказын киирип болур. Ол автор Ак-Довуракты автовокзалының чүк шыгжадыр черииге сумказын хондур шыгжаткаш, эртениидe келирге, ол черии харылап турар ажылдакчы 5 рубль торгаал төле дээш турупкан. Өске таварылгада ол-ла черииң ажылдакчызы үш аңгы чүве шыгжаткан хереэжеи кижиден номерлерии албайн барганы дээш «торгаал» деп 15 рубльдыи квитанция-даа бижип бербейи төледип алган.

Ак-Довуракты автовокзалының ишти-даштының хирчамныг, автобус манаан улуска таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгей салдынмаанын чагаада бижип турар. Автобустарның кээр, чоруур үези, өртек-хөлезиин дээш, пассажирлериңг сагыыр дүрүмнерин кёскү черлерге азары кузенчиг.

Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл районнарның иштинге аргыжылганы харылап турар Чадаана АТБ-зиниң бо талазы-биле ажылынга хамаарыштыр шүгүмчүлелдиг чагаалар база хөй кээп турар. Чүгле суурлар аразының эвес, а харын Чадаана хоорайның маршруттуг автобустары бээин график сагывайн, чамдыкта шуут чок байдалдыг бооп турарын бижикчи Ш. Дүвендей редакцияга медээлээн. Солуннарга, радиога шүгүмчүлелдиг чүүлдер үнүп-даа турза, од АТБ-ниң пассажир аргыштырылгазының талазы-биле ажылы чүге экиживезил, чоннуң негелдехереглелин долу хандырар дээш хемчеглери чүге түүнел чок бооп турарыл деп, дорт айтырыгны автор салып турар. Бо айтырыг улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунга, районнуң удуртур өскедаа органнарынга база хамааржыры билдингир. Чоннуң аргыжылгазын экижидер талазы-биле хемчеглерни Кызылдың пассажир АТБзиниң четпес боттандырып, рейстерни соңгаарладып, харын үзүп турары шуут хоочураан аарыг апарганын Эраниден С. Чымба, Кызыл райондан Э. Тежит болгаш өске-даа авторлар хомудап бижээн.

Кайда-ла чоннуң негелдехереглелин долу хандырары дээш кичээнгей көшкак, ажыл сула чоруп турар болдур, ындыг черлерден хомудалдыг чагаалар, билдиришкиннер үзүлбестеп эгелээр. Чер-чер Советтериниң күүскомнары чоннуң сеткил-хөөнүн өөренип көрүп, четпестерни эдер дээш хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

М. САЯ.

ХАРЫЫЗЫН САДАДЫП ТУРАР

Бо чылдың № 173 «Шынга» «Төнчүзүнге чедирбээн», № 183 «Шынга» «Белеткели кошкак» деп парлаттынган рейдилерге СЭКП Бии-Хем, Таңды райкомнарының бирги секретарылары Ю. А. Чихачёв, В. Д. Куркутов, № 173 «Шынга» чырыттынган «Удуртукчу аазаан» деп үүлүге «Тыва автотранс» каттыжышкынының начальниги В. А. Парунинче чоруткан. Ооң редакцияга харыызы мындыг: «Хову-Аксы АТБ-вин, КАИ-ниң болгаш орук черииң ажылдакчыларының составтыг комиссия Хову-Аксы — Ак-Тал аразының күүскомнарже, ажыл-агыларның, бүдүүлгелериниң удуртукчуларынче хемчээн алырыбиле чоруткан чагаалар үезинде сайгартынмайн, кыйынында артпышаан хевээр. Чижээлээргe, улус депутаттарының Өвүр район Советиниң күүскомунуң даргазы С. М. Достай бо чылдың июнь 30-де № 3808 «Суурувустуң байдалы» деп шилчитккен шүгүмчүлелдиг чагаага харыылавааи. Көдээ бижикчи амыдыралда четпестерии чөптүү-биле айтып турар. Ооң чагаазының үтказы мындыг: «Солчур суурда шагда кол кудумчулар турган — Октябрьская, Шык кагдынган. Шык кудумчузуның өл-шыгы элбээниден, кышкы үеде бажынар шимчел, харын-даа буступ турар апарган. Ынчангаш чурттакчылары айыылдыг байдалда турар, «Шыкты курагдыр, улуг эвес оңгар каскаш, бугалаза» деп айтырыгны күүскомга кедүрүп турзажок, ол херек кырында боттанмаан.

База бир элдеп чүве бар. Суурнуң бажыңарын Хандагайты суурже көжүрүп аппарып турары. Херек кырында ол садыглап, көжүрүп ап турар бажыңнары колхозчуларның тудуп кааны бажыңнардыр. Ам кээп хуу өөнүже шилчий берген. Шык, Октябрьская кудумчуларының санитарлыг байдалы чогуур негелдеге четпес. Ында агитквартираларның активтери, депутаттар үүнү көрүп турар чүве? Бо бүгүже көдээ Совет күүскому (даргазы Ч. С. Чыпсың) кандыг-даа сагыш салбас, контрольдавас.

Чуртталга бажыңнарын септеп база чаагайжыдып турарында четпестерниң уржуундан, чурттаар оран-бажың айтырыының талазы-биле чагаалар редакцияга бо-ла келир. Чижээлээргe, Тес-Хемниң Самагалдай суурда партияның, күш-ажылдың хоочуну О. Ш. Тарыма редакциядан мынчаар дилээн: 17 чыл иштинде коммунал ажыл-агый бажыңында чурттап орар мен. Бо бажыңны ол чылдар дургузунда капитал септелге кылып көрбээн. Капитал септелге кылып бээри-биле коммунал ажыл-агый черинге, көдээ Совет күүскомунга болгаш райкүүскомга чеже-даа айтырыг тургузуп келдивис. Мынчага чедир кандыг-даа түүнел чок болган. Ам бо чылын тургузарывыска, септелге кылыр акшавыс чок» диген.

Бодум 37 чыл дургузунда райпо даргалап, оон деңсиялазымза-даа, бөгүүре чедир күрүнемге ээвээш-биче-даа бол, үлүүм киирип, ажылдап чор мен. Ургуларым иезии I-гө бөлүктүү инвалиди. Ынчангаш черле дузалап көөрүң дилединм»

Авторуиң чагаазын сайгарып хемчээн ап, дуза көргүзеринбиле редакция бо чылдың июнь 5-те Самагалдай көдээ Советиниң күүскомуиче чоруткан. Ооң харыызы мынчага чедир келбээн. Чоннуң негелдехереглелдерииге сагыш човангыр болуру, ажылчы чоннуң чагааларын болгаш хомудалдарын кичээнгейлиг көөрү кандыг-даа удуртукчуның ажылының соңгаарлаттынмас кезээ болур ужурлуг.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ТҮР СОКСАТКАН

«Ак-Тал — Хову-Аксы суурларның аразында хүнүүк аргыжар автобустуг турдувус. Баштайгы чылдарда ол автобус доктаамал чоруп турарында чон өөрүп турган. Ынчалзажок бо чылын ол автобуе доктаамал чорбастаан. Чүге? Хову-Аксы АТБзи орук багай деп чылдагааннаар апарган. Ийе, ол шын болбайн аан. Чаъстыг чыл болганындан, орукту суг чире шаап каапкан черлер бар. Ынчалза-даа совхозтуң күжү-биле шефтеп, хемчеглерни ап турар.

Автобус ай чедир маңнавазы. Совхозтуң ажылчыннары эмчилээр, садыглаарда болгаш өске-даа чугула херек ужунда чадаг ийикпе, чорумал машиналар дозар ужурга таварыжып турар. Бо айтырыгларны чогуур черлерге тургузарга удуртукчулар канчан эскербээнил дээр боор силер. Совхоз директору, партком секретары, көдээ Совет күүскомунуң даргазы албанның-даа, боттарыныңдаа хуузунда машиналарлыг. Ынчангаш олар херекке албас-тыр. Райондан-даа, Кызылдан-даа келген даргаларга ол айтырыгны чугаалап, хемчээн алырын дыңнадып келгеи бие. Ынчалза-даа ук айтырыг мынчага чедир шиитпирлеттинмээн» деп көдээ бижикчи редакцияга хомудап бижээн.

Чагааны сайгарып, хемчээн алыры-биле «Тыва автотранс» каттыжышкынының начальниги В. А. Парунинче чоруткап. Ооң редакцияга харыызы мындыг: «Хову-Аксы АТБ-вин, КАИ-ниң болгаш орук черииң ажылдакчыларының составтыг комиссия Хову-Аксы — Ак-Тал аразының оруун шинчилеп көргеш, хөй кижи сөөртүрү айыылдыын тодаратхап. Үзүктел чок чаъстаашкынның түнелиндe оруктуң калбак шывыглары үрелгеи, хооргал оңгарлар-лыг, чиидиңээштерлиг апарган. Хендерге хемнии кежир көөрүргге «Дүргенин кызыгаарлаар», «Каржып эртерде мурнай эрттирериниң чуруму», «Чүъктүң хемчээлин кызыгаарлаар» демдектер салдынмаан. Бо чылдың май 20-иң болгаш июль 7-иин тургускан актызын ёзугаар каттыжышкын автобустуң артыжылгазын түр када соксаткан.

КОНТРОЛЬГА АЛГАН

Жданов аттыг совхозка техника эдилелиниң база техниканы ээ ёзу-биле көрбейн/турар кижилер дугайында «Дээрде техника», Огулуг харыы болза» деп шүгүмчүлелдиг материалдар «Шын» солунга парлаттынган. Ук материалдарны совхозтуң техчөвүлелиниге, партия организациязының хуралынга сайгарып көргенинии болгаш алган хемчеглериниң дугайын совхоз директору Бичe-оол Монгул-оол редакцияга мынчаар дыңнаткан:

«Солунда бижиттинген фактыларның чамдызы бадыткаттынган. Ону шыңгыы чугаалажып, четпестерии эдер талазы-биле тодаргай доктаалды хүлээп ап, ону боттандырары контрольга алган болгаш боттандырып эгелээн бис. Ынчангаш ийи-үш чыл дургузунда эде кылдынмаан, оон ужурунда совхозта үрелик техниканың саны көвүдээн. Сөөлгү үеде документилерни чурумчуткан. Чартык чылда тос автомашинаны үндүр бижиттивис. Үрелген техника тургузар тускай черии база кылдыртывыс. Чолаачыларның болгаш механизаторларның ажылдаарыига таарымчалыг кылдыр машина-трактор мастерскаязында чемненир буфетти база тургускан. Партия, комсомол болгаш профвиилел организацияларының кижилер-биле ажылып күштелдирерии хуралга чугаалашкан.

Орук-суур район төвүнден ырак болгаш берге болганындан артык кезектер тывылбастай бээр, оон уламыпдан үрелик техниканың үр тура бээри чаныт эвес. Моиу амдыгаа чедир эдип албайн турарывыс— бодувус буруувус. Совхозтуң он бир санныг инженер-техниктиг ажылдакчылары долу күжү-биле бурунгаарлаашкынче кирбейн, чаа ёзу-биле ажылдавайн турарын хүн бүрүде чугаалажып, хемчээн ап, харыысалганы улгаттырып турар бис. Карак чаар, шын эвес медээ бээр, халас үе-шак эрттирер инженер-техниктиг ажылдакчыларны шыңгыы шүгүмчүлеп, материалдыг болгаш өске-даа хемчеглерни онаай турар бис.

Техника эдилелиигe контрольду кошкатканы, харыысалганы суларатканы дээш мен бодум-даа, кол инженер А. К. Бады-даа, кол агроном Ф. А. Копчук-Кара-даа районнуң улусчу контроль комитединге хемчег алдып, торгаттывыс. Отчёт-учётту эрең-гей чорутканы дээш кол бухгалтер Т. Х. Монгуш база хемчег алыскан».

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭВЕС ОРУЛГАЛАРНЫҢ ОРУУН ДУГЛААР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-ажылчы эвес орулга алыр чорук-биле демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарын база бо айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумунуң Чарлыын күүседир талазы-биле кандыг ажылдар кылдыныр турарын чугаалашкан чөвүлел хурал болган. Оиу Тыва АССР-ниң Дээди Соведииниң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар эрттирген.

Партилың болгаш чазактың арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур база күш-ажылчы эвес орулга алыр чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле доктаалдарын милиция органнарының канчаар боттандырып турарын Тыва АССР-ниң иштики хереқтер министри В. Б. Кара-Сал чугаалаан. Ол ышкаш бо айтырыгларыиы Иркутск области канчаар боттандырып турарын база ол таныштырган.

Чөвүлел хуралга республика прокурору А. Г. Горелов, Тыва АССР-ниң юстиция министри Ю. П. Слободчиков, Дээди судтуң даргазы А. Д. Ховалыг, РСФСР-ниң Сан-хөө министерствозунуң Контрольхыналда эргелелииниң Тыва АССР-де кол инспектору П. В. Тихонов, республиканың Күрүне болгаш Тудуг банкыларының конторалариның эргелекчилери В. А. Бадулин, П. В. Кирдеев, Тыва профобл-чөвүлелдиң секретары Ч. С. Монгуш, ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийнги секретары Г. Д. Куулар, Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап олар түвө чугаалап, күш-ажылчы эвес орудга алыр чоруктарны болдурбас талазыбиле ап турар хемчеглериниң, моон соцгааргы сорулгаларының дугайында чугаалаапнар.

БИСТИҢ КОРР.

УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

СЭКП ТК-ның Чингиле секретары М. С. Горбачевтуң Меделгелин калбаа-биле тайылбырлаарын уламчылавышаан аңгы-аңгы чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитии көскү ажылдакчылары, даштыкы массалыг информациялының чепсектери мынчаар айтып турарлар: Совет Эвилели социалистиг чурт, ядролуг күрүне бооп турза-даа тайбыңны камгалап алыр дээш бүгү-ле чүвени кылып, ядролуг боо-чепсекти дүжүрериниң конструктиитир болгаш боттуг программазын идип үндүрүп, чаа политика — боттуг чоруктуң, тайбыңиың болгаш кады ажылдажылганың политиказы дээш туржуп, милитаризмни томаартыр арталыг болгаш болуушкуннарның хөгжүлдезиң эки талазынче эй тыртып кээр улуг практиктиг базымнарны кылып турар. Ядролуг шенелделерии соксадыр дугайында айтырыгларга АКШ-тың шын эвес туружу делегейиниң шиитпирлиг сойгалаашкынынга таваржып турар.

БЕРЛИН. 1987 чылдың январь 1-ге чедир мораторийниң хуусаазын чаңгыс талалыг узадыр дээш Совет Эвилелиниң шиитпирииге ГСЧП-ниң болгаш Даниянның социал-демократтыг партиязының делегацияларының удуртукчуларының аңаа болган ужуражылгазында ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Г. Аксен болгаш ДСДП-ниң баштаар черииң кежигүнү, ДСДП-ниң даштыкы политика болгаш айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле спикери Л. Будтң белик үнелелдя бергеннер. Совет-америк чугаалажымышкыннар тодаран шөлдерниң 77 хуузунуң тараазын кезип алган. Аңаан алза чогуур тараа ам-даа 366 мүң гектар шөлде бар. Долу холумактыг чагаан чазс сөөлгү хүннерде тараажыларга эвээш эвес сагыш човаашкыннарын болдурган. Дүжүдүи ажаап алыр деп турган шөлдер үрелген, тарымал үнүштерииң плантацияларыига когаралды чедирген. Ындыгдаа бол, ындыг берге байдалдар турза-даа, тараажыларның дуржулгазы, бедик мергежили, агротехниктиг аргаларны шын ажыглап билир чоруу — чидириг саиын дыка кызырар арганы берген. Чеханяның дыка хөй аңыл-агыйларында тарааның бир гектардан-на ортумак дүжүдү 30 центнер аңыл турар.

ПРАГА. Чех Социалистиг Республикада тараа кезилдези чорудуп турар шөлдерде дүжүт ажаалдазының бүгү комплекизииің ажылы бедик темпизи-биле ылгалып турар. Бо хүннерге чедир бүгү тараан шөлдерниң 77 хуузунуң тараазын кезип алган. Аңаан алза чогуур тараа ам-даа 366 мүң гектар шөлде бар. Долу холумактыг чагаан чазс сөөлгү хүннерде тараажыларга эвээш эвес сагыш човаашкынларын болдурган. Дүжүдүи ажаап алыр деп турган шөлдер үрелген, тарымал үнүштерииң плантацияларыига когаралды чедирген. Ындыгдаа бол, ындыг берге байдалдар турза-даа, тараажыларның дуржулгазы, бедик мергежили, агротехниктиг аргаларны шын ажыглап билир чоруу — чидириг саиын дыка кызырар арганы берген. Чеханяның дыка хөй аңыл-агыйларында тарааның бир гектардан-на ортумак дүжүдү 30 центнер аңыл турар.

ВАШИНГТОН. Эй-би-си телекомпаниияның дамчыдыл турары-биле алырга, дээди деңнелге ужуражымышкынга ядролуг шенелделерии соксадырының дугайында дугуржулгага ат салыр талазы-биле М. С. Горбачёвтуң саналының дугайында журналистериииң айтырыынга харыылап тура, Ак баижыңның ажылдакчыларының аппаралының удуртукчузу Д. Риган «ядролуг чепсектиң шенелделерии бүгүнниии болгаш долузу-биле хоруурунуң дугайында кереэге АКШ удур эвес, ынчалзадаа хыналданың чогуур системазы чокка ындыг кереэни чарарынга удур» деп бадыткаан. Совет Эвилелиииң ындыг контрольду тургузары дээш туржун турары билдингир, ынчалза-даа Вашингтон болдуиуң ёзулуг туружун, боо-чепсекти дүжүрерии күзевезии чажырарын орлалдакшл, ол айтырыгны ажыглаарын үргүлүүлеп турар.

ПАРИЖ. Ядролуг шенелделерге мораторийни узаткаш, совет удуртукчу чаагай турасоруктуң база бир базымын кылган деп, «Монд» солун бижээн. Р. Рейган-биле чугаалажышкыннар чорударының бергези турбуже, чавырышкынның чаа үезинге ынаныышкыны кошкадырын ол күзевейн турар. Ажыктыг болгаш боттуг болур ужурлуг АКШ-биле чугаалажышкынларны үргүлүүлээриге Москва ынаныи турар. Совет эгелекчи саналды АКШ хөй-ле пропаганда кылдыр санап турар. Москваның кылган базымнары АКШ-тың президентизиин царын байдалга тургузупкан деп, «Либерасьон» айтыкан. Ядролуг шенелделерии соксадырының дугайында чугаалажышкыннардан уламчылап ойтаавары Ак бажыңга улам берге болур.

СТОКГОЛЬМ. Ядролуг чайылдырышкыннарга бодуиуң мораторийии узадыр дугайында Совет Эвилелиниң шиитпирии швед чазак сеткил ханышкыны-биле хүлээп алган деп. Швецияның премьер-министри И. Карлссоннуң мегделгелиигe айтыкан. ССРЭ биле АКШ-тың аразында чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле моон соңгаар хырылээлары ядролуг шенелделерии долузу-биле соксадыр дугайында хөй талалыг керээни чарарынга чедирип болур.

АМСТЕРДАМ. «М. С. Горбачёвтуң Чингиле секретары М. С. Горбачевтуң Меделгелин калбаа-биле тайылбырлаарын уламчылавышаан аңгы-аңгы чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитии көскү ажылдакчылары, даштыкы массалыг информациялының чепсектери мынчаар айтып турарлар: Совет Эвилели социалистиг чурт, ядролуг күрүне бооп турза-даа тайбыңны камгалап алыр дээш бүгү-ле чүвени кылып, ядролуг боо-чепсекти дүжүрериниң конструктиитир болгаш боттуг программазын идип үндүрүп, чаа политика — боттуг чоруктуң, тайбыңиың болгаш кады ажылдажылганың политиказы дээш туржуп, милитаризмни томаартыр арталыг болгаш болуушкуннарның хөгжүлдезиң эки талазынче эй тыртып кээр улуг практиктиг базымнарны кылып турар. Ядролуг шенелделерии соксадыр дугайында айтырыгларга АКШ-тың шын эвес туружу делегейиниң шиитпирлиг сойгалаашкынынга таваржып турар.

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг шенелделерге мораторийии Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг узадыр алганыига КНОиуң Чиигиже секретары Х. Перес де Куэльяр байыр чедирген. Ядролуг шенелделерии соксадыр дугайында кайызы-даа хүлээп ап болур, хыналдага чагыртхан турар дугуржулгаларны чедип алырына сөөлгү совет инициатива чоокта чаагы өске саналдар-биле кады бүгү соңуургалдыг талаларга салдар чедирип болур дээринге идегелии ол илергейлээн.

ВАШИНГТОН. Эй-би-си телекомпаниияның дамчыдыл турары-биле алырга, дээди деңнелге ужуражымышкынга ядролуг шенелделерии соксадырының дугайында дугуржулгага ат салыр талазы-биле М. С. Горбачёвтуң саналының дугайында журналистериииң айтырыынга харыылап тура, Ак баижыңның ажылдакчыларының аппаралының удуртукчузу Д. Риган «ядролуг чепсектиң шенелделерии бүгүнниии болгаш долузу-биле хоруурунуң дугайында кереэге АКШ удур эвес, ынчалзадаа хыналданың чогуур системазы чокка ындыг кереэни чарарынга удур» деп бадыткаан. Совет Эвилелиниң ындыг контрольду тургузары дээш туржун турары билдингир, ынчалза-даа Вашингтон болдуиуң ёзулуг туружун, боо-чепсекти дүжүрерии күзевезии чажырарын орлалдакшл, ол айтырыгны ажыглаарын үргүлүүлеп турар.

ПАРИЖ. Ядролуг шенелделерге мораторийии узаткаш, совет удуртукчу чаагай турасоруктуң база бир базымын кылган деп, «Монд» солун бижээн. Р. Рейган-биле чугаалажышкыннар чорударының бергези турбуже, чавырышкынның чаа үезинге ынаныышкыны кошкадырын ол күзевейн турар. Ажыктыг болгаш боттуг болур ужурлуг АКШ-биле чугаалажышкынларны үргүлүүлээриге Москва ынаныи турар. Совет эгелекчи саналды АКШ хөй-ле пропаганда кылдыр санап турар. Москваның кылган базымнары АКШ-тың президентизиин царын байдалга тургузупкан деп, «Либерасьон» айтыкан. Ядролуг шенелделерии соксадырының дугайында чугаалажышкыннардан уламчылап ойтаавары Ак бажыңга улам берге болур.

СТОКГОЛЬМ. Ядролуг чайылдырышкыннарга бодуиуң мораторийии узадыр дугайында Совет Эвилелиниң шиитпирии швед чазак сеткил ханышкыны-биле хүлээп алган деп. Швецияның премьер-министри И. Карлссоннуң мегделгелиигe айтыкан. ССРЭ биле АКШ-тың аразында чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле моон соңгаар хырылээлары ядролуг шенелделерии долузу-биле соксадыр дугайында хөй талалыг керээни чарарынга чедирип болур.

АМСТЕРДАМ. «М. С. Горбачёвтуң Чингиле секретары М. С. Горбачевтуң Меделгелин калбаа-биле тайылбырлаарын уламчылавышаан аңгы-аңгы чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитии көскү ажылдакчылары, даштыкы массалыг информациялының чепсектери мынчаар айтып турарлар: Совет Эвилели социалистиг чурт, ядролуг күрүне бооп турза-даа тайбыңны камгалап алыр дээш бүгү-ле чүвени кылып, ядролуг боо-чепсекти дүжүрериниң конструктиитир болгаш боттуг программазын идип үндүрүп, чаа политика — боттуг чоруктуң, тайбыңиың болгаш кады ажылдажылганың политиказы дээш туржуп, милитаризмни томаартыр арталыг болгаш болуушкуннарның хөгжүлдезиң эки талазынче эй тыртып кээр улуг практиктиг базымнарны кылып турар. Ядролуг шенелделерии соксадыр дугайында айтырыгларга АКШ-тың шын эвес туружу делегейиниң шиитпирлиг сойгалаашкынынга таваржып турар.

ПРАГА. Чех Социалистиг Республикада тараа кезилдези чорудуп турар шөлдерде дүжүт ажаалдазының бүгү комплекизииің ажылы бедик темпизи-биле ылгалып турар. Бо хүннерге чедир бүгү тараан шөлдерниң 77 хуузунуң тараазын кезип алган. Аңаан алза чогуур тараа ам-даа 366 мүң гектар шөлде бар. Долу холумактыг чагаан чазс сөөлгү хүннерде тараажыларга эвээш эвес сагыш човаашкынларын болдурган. Дүжүдүи ажаап алыр деп турган шөлдер үрелген, тарымал үнүштерииң плантацияларыига когаралды чедирген. Ындыгдаа бол, ындыг берге байдалдар турза-даа, тараажыларның дуржулгазы, бедик мергежили, агротехниктиг аргаларны шын ажыглап билир чоруу — чидириг саиын дыка кызырар арганы берген. Чеханяның дыка хөй аңыл-агыйларында тарааның бир гектардан-на ортумак дүжүдү 30 центнер аңыл турар.

СОФИЯ. Белико-Тырново округтуң механизаторлары 200 мүң хире тонна сенажты чыып алганнар. Хүнүүн-не, эртеи даң бажында, туман дуй тыртыыпкан шөлдерже 150 хире комбайи үнүп турар. Агролетпүр комплекстери ажылды эки организастаан, комбайиерлериии болгаш чолаачыларның чаңгыс дем-биле ажылдаарын хандырган. Ооң түнелиинде округта хүн үлүглери доктаамал ажыр күүсеттиниң турар. Хүнүүне планда көрдүнгеииидеи ийи катап ажыг сенажты дужаавышаан, Стражицада болгаш Свиштовода агроүлетпүр комплекизииің механизаторлары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

БУХАРЕСТ. Румынияны фашистиг дарлалдан хостаавының 42 чыл оюига тураскаткан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерии хуусаа бетинде күүседишкенииің дугайын Дымбовица хемиң комплекстиг чаарты тургузарының Бухарестиде улуг тудуунуң коллективи илеткээнner.

Лакул Морий плотиназының тудуу доозулган. Ол суг шыгжамарының хемчээлии 16 миллион кубометр чедир улгаттырар. Тудугжулар хоорайиың бодунда, алаэн каш черде, сугиу өскээр аксымкаш, ында агым сугларның коллекторун салып турарлар. Оларны хоорай даштында арыглаашкын станциязынче үндүре бээр. Гроозвешти кварталында гидротехниктиг белдирге бетои салырын доозар дей берген. Арыглал станциязының тудуунга — телевилелдиң кол объектизиигe улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган. Улуг күүлүг автоматчытнан дерилгелер бир кубометр агым сугиуң арыглалының өртээи дөрт катап эвээжедиптер.

(СЭТА).

ОРТЕГАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАНАГУА. Никарагуаның улузунга удур үргүлчүлеп турар агрессияны Вашингтоиның чазаа удуртуп болгаш акша-хөреңги-биле хандырып турар деп, «Голос Америки» радиостанцияга интервьюзунга Никарагуаның президентизи Даниэль Ортега медеглээн. Диктатор Сомосаның мурнунда шаажылакчылары чораан кижиден Рейганның администрациязы хөлезиленикчилериниң боо-чепсектиг дээрбечи бөлүктерии тургускан болгаш оларны тараачыннарны өлүрүп, школаларны, эмнелгелерни болгаш кооперативтерни бузуп үргедээри-биле чорудуп турар.

Ак бажыңның албаны эрттирип турар болгаш Никарагуада кымны-даа төлөвлевейн турар хөлезиленикчи өлүргүчүлерге хөй миллион акша-хөреңгини үндүрүп бээр дугайында АКШ-тың шиитпирин Даниэль Ортега шиитпирлиибиле буруу шапкан. Никарагуаның улузунга удур агрессияның ёзулуг организакчызы болур Рейганның чазаа-биле дорт чугаалажышкыннарны кылырын сандиножу чазак негеп турар деп, ол айыткан. Ол талазы-биле кандыг-даа чигзиниишкиннерии Гаагага болган КНО-иуң делегей судуиуң шиитпирлери тодаратхан. Ол суд Никарагуага удур АКШтың хоралакчы хөделиишкиннерин хоойлуну каржызы-биле үрээни дорт чарлаан болгаш республикага чедирген когаралды дедир эгидерии АКШтан негээн деп, Д. Ортега демдеглээн.

(СЭТА).

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДАН

БЕРЛИН. Республикада 2,5 миллион гектар черии эелеп турар тараа культураларын ажаап алыр талазы-биле күрүне планын көдээ ажылагыйының ажыл-ишчилери күүседишкении ГДР-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агый база аъш-чем министерствозу дыңнаткан. Амгы үеде тарааны, ногаа аймаан, кат-чимисти, мал чемни культураларны белеткээрии моон соңгаар-даа дужаар талазы-биле ажылдар уламчылап турар.

ПРАГА. Чех Социалистиг Республикада тараа кезилдезии чорудуп турар шөлдерде дүжүт ажаалдазының бүгү комплекизииің ажылы бедик темпизи-биле ылгалып турар. Бо хүннерге чедир бүгү тараан шөлдерниң 77 хуузунуң тараазын кезип алган. Аңаан алза чогуур тараа ам-даа 366 мүң гектар шөлде бар. Долу холумактыг чагаан чазс сөөлгү хүннерде тараажыларга эвээш эвес сагыш човаашкынларын болдурган. Дүжүдүи ажаап алыр деп турган шөлдер үрелген, тарымал үнүштерииң плантацияларыига когаралды чедирген. Ындыгдаа бол, ындыг берге байдалдар турза-даа, тараажыларның дуржулгазы, бедик мергежили, агротехниктиг аргаларны шын ажыглап билир чоруу — чидириг саиын дыка кызырар арганы берген. Чеханяның дыка хөй аңыл-агыйларында тарааның бир гектардан-на ортумак дүжүдү 30 центнер аңыл турар.

☆

ПУР. Экономиктиг Дуваажылга Чөвүлелиниң иштинге дем каттыжылгазының ачызында сөөлгү чылдарда Польшаның автомобиль тудукчулары капиталистиг күрүнелериниң ылгай көрүүшкүнүүт хемчеглериниң болдуруп тургаиы хөй санныг бергелерни ажып эрткен. Од адырның ажыл-ишчилери бүдүүлгениң темпилерии бедидип, продукциязының ассортиментизии кылбарткан. Ажыдүмалышкы чурттарже автомашиналарны үндүр садары көөрдээн.

ЧУРУКТА: Страховщица хоорайда Ф. Дзержинский аттыг заводтуң бүдүрүп үндүрүнгеи чүък сөөртүр чаа автомобилин шенеп турары.

ЧАФ — СЭТА-ның фотозу.

☆

САРААТЧЫЛАР

Чашпан, сиген эът-кештн кичигелюр.
Чаакты куду баткап дер-суг шуужа бээр.
Ша-даа четпейн, хөпээн сиген сеин шуглаар.
Сараат салын ажылдаары бачым-на ишт.
Трактолар аар чүгүн улам немээр,
Дырбааш, айыыр-шаккылаажы дендеп үнер.
Мөге эрлер чарын ажыр сиген октаар,
Мөчек-мөчек шыңганнары чүгүржү бээр.
Өштүг ышкаш, кара булут дойлуп келир,
Өрү дээрде димиргөшкин ырлап үнер.
Садыкчылар улам кызын ажылдаарлар.
Сараат чоорту шалып иштен бедип үнер.
Машиналар хөөмей ырын ырлажып кээр,
Маргыш салган демниг холдар ходелирге,
Айыырларга «чыдалаткан» көвей сиген
Адакталып, куруг орнун дырбаттырар.
Чайык-чаъзы сиген шөлүн оюп эртер,
Шалып иштен дезипкензиг сагындырар.
Күштүг эрлер кылган ижин магадаан дег,
Хүн-ше харын хүлүмзүрүп көрүп турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

АК АЙ

Ак ай үндү...
Аъш-чемниң дээжизин уштуп салчып,
Аалдар иштн удур-дедир аалдашты.
Айдың дүне эзенгилер кыңгыртыржып,
Аныяк оол кыстың хөрээн ээлдир соп чор.
Ак ай үндү.
Хову черде чаңгыс бөрү улуй каапты,
Хоор чылгы даваннары кизиретти.
Эът, курут, чөкпек, быштак хойлай каапкаш,
Эрлер ынаар курай-биле сидирт кынды.
Ак ай үндү.
Аржы дег арбын малдың кадарчызы,
Алдынцепег — Алдын-Чечек моол кызы.
Кула безин мунувуткаш Успа-Хөлче
Куштадырын ынай болду. Курум чогул...
Ак ай үндү.
Ачылыг бай, делгеи Моол чер кыры-биле
Ак сүт чажыын хымыш дег ай саарып бар чор.
Аралашкан аку-дуңмз кожаларга
Лас-кежик кадаан сунуп, йөрээп тур мен.
Ак ай үндү...

Н. ООРЖАК.

ТӨРУТТҮНГЕН ХҮН

● Чечен чугаа ●

Эртенги хүн чаа-ла дагдар артындан бакылап орда, Часкал утбай оттуп келген. Шакты көөрге, беш шак ажа дүжүп турган. «Кичээлдер эгелээринге чедир коридорну чуп четтигиптер-дир мен» — деп, дүүн кежээ арай шагзыраш, чедир кылбайн барган ажылынын дугайында бодаан. Далажы сүргей кеттингеш, школаже дүргендүргей базыпкан. Школага чедип кээрге, таныыл Чуглуур ирей, чала кырында саадапкан, дүнзе таакпы тип алган, узун сөөскен данзазын шоюладыр соруп орган.

— Мындыг эрте түге кээриң ол? —деп, таныыл элдепсинин айтырган. —Кичээлдер эгелээр мурнуу чарынында кээр боор деп бодап ордум.

— Дүүн кежээ школаның коридорун чугбайн чапа берген кижи мен, ирем—деп, Часкал харылаан.

— Хе-хе-хе деп, Чуглуур ирей, шоотказп-даа ышкаш, кэттырып каан.

Кырганнын хедилээн кургамзык каткызы оон кулаанга анчыг, чемелээзинг болган.

Школаның эжикин ажыдыптарга, хүпүүн хереддеринге коридор арыы кончуг көрүнүктелдир чайнап чыткан. Часкал серт кынныш, аткаар баскан. Эжикти хаапкаш, хая көрүүн кээрге, Чуглуур ирей караан кажарзымаар ыңыртпакен, хүлүмзүрүп түрган.

— Коридорну кым түп каапкан чоор, ирем? — деп, таныымылдан айтырган.

— Мен-не эвес мен —деп, Чуглуур баштактанган.

— Кады ажылдап турар эштерим ирги бе?

— Чо-о-ок. Олар база эвес.

— Аа, силер көрген ышкажыл силер, ирем. Ол хиреде түге чажырып турар силер?— деп, ол хомудан чугаалаан.— Бичии оол эвес ышкажынар чүл.

— Чажырар мен. Кымгадаа ыыттавас мен — деп, кырганныың баштаа дам бараан. Чугаалаары безин бичии ооллдарга дөмей апарган.

— Че, анчыынарны. Улгады берген кижи. Оюн-баштаадаа билдинмес —деп, Часкал ажына бергеи.

— Мындыг магалыг хүвде канчап оюн-баштак чок чоруур боор, уруум—деп, Чуглуур ирей хүлүмзүрээп.

— Кандыг хүн?

— Адыр, адыр. Бичии мана —дээш, таныыл шылырааш кылагар саазында ораап каан дириг чечектерин хойпундан камнып кончуг ушпүл эккелгеш сунган.

Часкал чүүн-даа зайын тыппайн, караан хере көрүп алган турган.

— Төрүттүнген хүнүң-биле, уруум — деп, кырган чугаалаан. — Бөгүн май он дөрт болгай.

— Ой, дадай —деп, Часкал белиинээ берген. — А силер ону кайын билип алганынар ол?! Бодум көңгүс үттүп алган-дыр мен.

— Ээ... Мен ону кайын билип алыр ийик мен—деп, таныыл чугаалаан. — Дүүн кежээ балүк уруглар, ооллар маңнажып келгилер. Бо бооданл чечекти тудуп алган. Сени айтырдылар. Чок боорукга коридорну чүй шаап каапкаш, чечекти сеңээ тутсуп, төрүттүнген хүнүң-биле байыр чедирер силер деп даалга бергеш арлы бердилер.

— Кымнар-дыр ынчаш?

— Ээ..деп, таныыл салаазын кожайткан. — Ол дээрге чажыт-тыр.

— Кандыг чажыт?

— Уругларның пионержи чажыды, а мээң пенсионержи— деп, Чуглуур ирейнин арыы улам-на кажар апарып, караан баскан.

— Чугаалаңар даан —деп, Часкал дилээп.

— Оларның аттарын адаптаа бээр дизимзе, бичии уругларны дөмей-ле таныыс кижи-дир мен ийин, уруум— деп, Чуглуур харылаан.

— Четтирдим, ирем— дээш, Часкал утбай чечектерни хөрээнге кампыы кончуг чыпшыр тудуп, бажыцынче арыы-шырайында өөрүшкү чырый берген, базыпкан.

— Мецээ эвес, школаның өөреникчилеринге четтирдим де— деп, Чуглуур чугааланың чыдып калган.

Бажыңынга келгеш, чечектерни суглуг савата тургузуп каап, баймралдарда кедер ак-көк чечектерлиг платьезин кедипкеш, школаже далажыңкай. Бөгүн оон дежурныйлаар эллээ. Эрткен-дүшкен кижилер мендилээрге, олар бо хүн оон төрүттүнген хүнү деп билип, байыр чедирип турган ышкаш. Делегейде ол дег аас-кежиктиг кижи чок кылдыр Часкалдың бодунга сагындырган.

Кичээлдер эгелээр шак кээрге, Часкал утбай коңганы бедидир туткаш, чайыптарга, кыя-кыц кыныш, хөгдүү ноичуг кыңгырадыр ырлап-ла үнген. Даштыгаа ойнап турган ооллар, уруглар класстарже далажыпканнар. Чамдыктары хөме таварын кагы дег маңнажкын эртип турганнар. Бир бичии оол Часкалга кээп үскеш, эпчок-сунганы кончуг түрө дүшкеш: «Бурууллуг болдум» — дээн. Часкалга ол оол төрүттүнген хүнү-биле байыр чедирген ооллар, уругларның бирээзи ышкаш сагындырган. «Ажырбас, ажырбас. Дүргеде, озалдаар деп бардың» — деп, ол ооллу эолдек далаштырган. Чанчыккан аяны-биле «Кандыг кончуг оң чок ажы-төл боор бо» дээриниң орунгга анаа-ла хүлүмзүрүп көрүп турган.

Школаның аштакчызы ажылын каш-даа удаа каап, еске ажылче шилчээш, катап кээп ажылдай бээр чоруан чылдагаанын Часкал утбай ам-на ылап-ла хаңызы-биле билип каан. Кэткы-хөглүг, дашшимээннг ыңай-бээр ойнап маңнажкан ооллар, уруглар чокта ацаа чалгаарапчыг апаар турган. Боду безин бильээнде, школа оон амыдырал-чурттал газының кезиктамдыызы болу берген. Школа чокта, оон амыдыралы артык дуруу кылдыр сагындырар. Салым-хүүзу ажылөлдүң аас-кежиктиң бажыңы школа-биле холбаалыг болу бергенинге ол өөрүп турган.

Ш. СУВАН.

☆

Делегейви дээскиндир маннанар дээш
чарыштырза,
Тендиш дивес даваннарлыг чаан мен-даа ажырбас мен.
Демир-дестен эптеп тургаш, кылып-ла каан «чиик-кара».
Дескиниң шыдаар ийипе, үреляп-ле канчаар болду.

☆

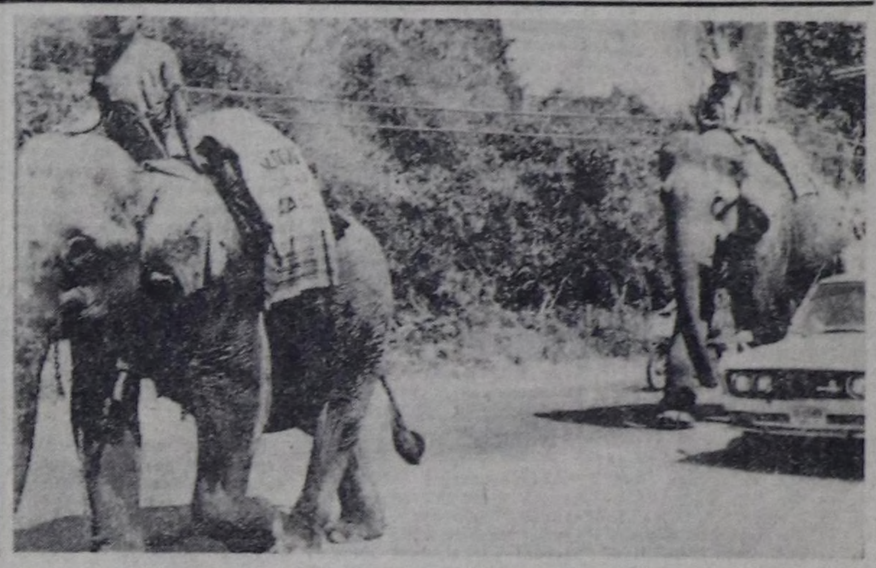

ЧУРТТУҢ БИЧЕ УЛУСТАРЫНЫҢ БИЖИИ

ССРЭ-де чурттап турар эцрээн чугаа ному парлаттынган.

ССРЭ-де чурттап турар эцрээн чугаа ному парлаттынган.

«Просвещение» деп ном үндүрер черге бо чылын ителькиннер, ульчилер, делганнар өөренир үжүглелди парлаан. Ындыг янзылыг ССРЭ-ниң Соңгу болгаш Ыраккы чөөн чүк чурттуг эвээш национальдарның дылынга номнар үнгеп. (СЭТА).

ЭРТЕН АЖЫЛЧЕ

● Амыдыралдан чугаа ●

Кара-оол Достайович Сат оттуп кээрге, алды шак ашкалак, черле турар үезин часпаан болган. Шимээн үндүрбези-биле, шалазының пат билири шыгыраш чердеринче баспазын кызын, кухняже кирер кылаштай берген. Соодукчудан ийи чуурга үштүп, электри плитазынга хайындырып каапш, сакпынга суг кудуп, шай тиккеш, дүүн кежээ чедир номчуваан сеткүүдүн номчуй берген.

Чартык шак эрткенде «баштайгы» эртенги чемин чип алгаш, кудумчуже спортчу хеп кеткен үңүп келген. Бо изиг чайгы хүннерде серинн салгын хадымырлаан эртен кылаштаа чоруурун дег таалал кайда боор. Далашпайн, хоорай парыгыне кирер баскаш, инда бир ажыт сандайга олуруп алгаш, арыг агаар тыныш, черле каап чадап каан таакпызын тыртып олурган.

Бажыңынга келирге, уруу биле кадайы тургулап келген, ажылче баар бетинде аян кирдинген, улуг көрүнчүк баарында эолчежин-сээлчежин дыраттынган, будуттунган, идик-хевин эде-хере туттунган турганнар. Кадайын көөрге, ам-даа чаражын шоолуг ышкынмаан, а кол-ла чүве — ооң үезин чамдык хөрээженнер дег, доора калбарын, хевирсынын чидир семирий бербээн болган. А уруу Чечек ачазының ынак көрүжүнге шынаңла тоолда даңгынага дөмейлешкеп.

— Ачай! — деп, даңгына ыыткыр кый дээн. — Кухняда чемни арттырып кагдывыс. Менээ акшадан берем, кежээ шии көрүп аайн дээш...

— А сээң акшаң канчап барган чүвел, пятницада чаа стипендия алдың чоп — деп, авазы уруун үзе киргеп.

— Чок-тур. Бо-дур бо — дээш, оозу буттарында чаа туфельдеринче айыткан.

Кара-оол Достайович аскыда костюмунуң карманындан үш акша ужулгаш, Чечекче ыыт чок сунуп берген.

Уруу үне халый бээрге, кадайы сөөлгү үеде өг-бүленин баштың кижилериниң бажын ыжыдып турар айтырыын катап сагындырып, Кара-оолдуң эртенги, шөлээн сеткил-хөөнүн үрепкен.

— Че, ам кымдан акша чээп аар болдувус? Чечектин шайлалгазы чоокшулаан, ат болду-ла, таптыг белек садын бербес болза, күдээвистин ада-иезинин мурнунга сотка олургай бис. Садыг черинде бир эжим-биле чугаалажып чыттым. Даштыкы гарнитур бар дидир, өртээ үш муң акша чүве-дир...

— Чүнү дидир сен, кандыг кончуг өртээ аар чүвел, Галина Мергеновна? — деп, ашаа кадайын үзе киргеп.

— Гарнитур дидир мен. Өрээл иштинин бүрүн дериглезин-дир ийин. Инда шупту чүве бар — орун, сандай, диван, ном, хеп шкафтары, улуг стенка... Бичиижек өрээлге сыңар ужур чок хире дээрдир. Канчан улуг бажың тып бээр чүве, уругларга. Че, кымдан чээп аар болчук бис, Кара-оол Достайович — дээш, кадайы ашаанче чиге кайгаттынып, харыы маңаап турупкан.

— Кижи уттуптар-лаа чүве дег, катап-катап кулак коңгалап-ла турар чүвел, Сендажылардан чээп алыр бис деп дүүн-не чугааладым чоп — дээш, өг-бүленин эр ээзи портфелин серт-бурт туткаш, ажылынче чорупкан...

Ооң ажылдаар черинче чээрби минута хире далаш чок кылаштай берип болур, ырак эвесте. Кара-оол Достайович бажың биле ажыл аразының оруун эртерин бирде онзагай ёзулал кылдыр көөр: чүдүлгелиг кижиниң бургаанның черде өргээзи — дугаиче бүгү-ле сеткилинден тейлеп, базым санында мөгейип бар чыткапы ындыг турган чадавас боор.

Бо дээрге ооң баштайгы эвес, а үшкү ажылы чүве-дир. Ынчалза-даа чамдык солун очерктеринде бижип турары дет: «бүгү күжүн, билиин, үезин ак сеткилдин-биле өргүп чоруурув» — моозу болгай.

Ол үеде ооң кадайы автобуста олурупкан, хоорай кыдыында бодупуң ажылдаар черинче бар чыда, ашаанның дугайында мынчаар бодап чораап.

«...Мээң бир кожам ажылың бодуп эвес, а алыр төлевирни сонуургаар, оозу-ла хөй болза, кылып билбези безин ажылга кызып ызырнырын бодаар кижилерни база көрүп келбедим бе.

А мээң кады-кыраным ындыг эвес, ол төлевир шуут сонуургавас амытан. Чамдык сө шаап эккээр эрлерге деп. нээрге, мээң элдептиг кижиминиң чылда алыр акшазы кадайыпмыындан безин ээвээш.

А ашаа — мелегейн ол бөлбазыкпе, ооң — ажылынгала ээртилип, ацаа олчаан бажы-биле баар. Оода-ла сөөлгү сес чыл дургузунда депшин безин көрбээн. Чок, чок, шуут чер албас кижи дээрге, база хоржок турган боор. Эргелелдиң удуртукчузу оңу үнелеп, харын-даа бодунуң оралакчызы кылып алыр деп бодап турган.

Ийет. Ол беш чыл мурнунда чүве-дир ийин. Ындыг медээ дыңнаваш, өөрээн кадай дораан-на эң чоок, кудумчу кежилдир эжинче халаан. Ам безин ол бүгүнү тода сактыр.

Часкы, аяс кежээ турган. Дүүн хүнээдир хадаан болгаш хоорай кырында кара ыш ыывыгны тарады шаапкан, дээр кылагар. Сеткилде база өөрүшкү хүннээректээн. А ооң ыындыг боорун кым билген. «Ох, оода-ла Серенмаага ону чугаалавайн барган боорум кай» деп, мынчага чедир хомудаар. Өске кижи турган болза, ындыг аарышкылыг эвес болур ийик.

Эртенинде Кара-оглу даргазының оралакчызы болурундан ойталап каапкан. Чөрүү быжаа дег, эрге-дужаалдың мончарын ушта шелип каапкан. «Солун эвес-тир, дужаал эдилээр дээш эвес, ажыл кылыр дээш төрүттүнген кижи мен. Улусту эвилелдеп, чагырар чаяаным чок» деп бо болбазыкпе. Оралакчы кылдыр демги Серенмааның төрели, сынзыг эр томуйлаткан. Аарышкылыг түүл ол болган. Бир кезек Галина Мергеновпа эжиниң бажыңынче баар туржук, бараанын көргеш, оюн чоруур турган — ыядынчыг болган. Ашаанда түү боор. Айда түс тозан ажыг төгериин ап, ажылы-биле сеткилин хандырып чыдар. О-о, түү дээр боор, салым-дыр ийин...

Кара-оол Достайович кудумчуже үнүп келгеш, кадайы-биле анчыг чугаазын уттушкан.

«Бөгүн ол төлевилелимнин бадыладыр-дыр. Чоокта чаа семинар чораап, билип алганывыс чаа түүлдү ам-на шиңгээдир боор бис. Экономистер ооң кайы хире ажыктыын санап чадап шаг болган улус. Херектиң бүдери ооң-на саадап турар хире түве. Оларга дузалажыр аргазын бодап, дыштанып хүннерде бажым ышты. Бирээни тыптым-даа ынчаш. Ам ол кадайларга олчазын көргеткен балыкчы дег, тудуп алган «бел, мыйдымны» көргүзүп бербейн. Бичии шавага эвес, а улуг балык-тыр деп бүзүредиин» деп, кылажының аайын ол бодалдарыпың зайында чагыртып, ажылынче бар чыткан...

П. КУУЛАР.

КРОССВОРД

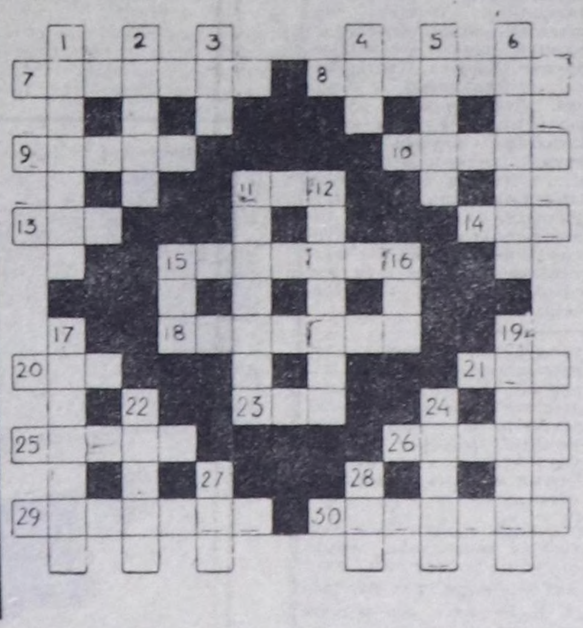

УЗУН ДУРГААР:
1. Хөгжүм херекселп.
2. Далай күжу.
3. Кара адар чер.
4. Чүве ады.
5. Чечек.
6. Шаңнал бижик.
11. Хоорай ады.
12. Африкада чурт.
15. Чүве ады.
16. Ортаа Азияның төрел аймактарында ат-шола.
17. Дизиглиг кош.
19. Оюн.
22. Чүве ады.
23. Үнүш.
24. Чырыткы.
27. Даараныр херексел.
28. Үеннң бир улуг чадазы.

ДООРА ДУРГААР:
7. Ортулук.
8. Суур.
9. Совет сураглыг чогаалчының чогаалы.
10. Ак чем.
11. Кижиниң сагыш-сеткили.
13. Одалгага хереглээр түүл.
14. Ортумак өөредилге черинин хурангайлап бижээн ады.
15. Эдилел.
18. Чер ады.
20. Кылат акша.
21. Ыаш ады.
25. Нацня.
26. Тур чурттаар чер.
29. Аныяк хөрээжен кижи.
30. Шеригнин боо-чепсек, дериг-херексел шыгжаар склады.

Н. АРТАНАЙ.

ЭМЧИЛЕР ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ

ТБИЛИСИ. Республиканың уруглар клиниказының эмнелгеининде эмчилериниң солуттупмас дузалакчылары болуп турар компьютердерни тургускан. Олар эмнедин турар бичии уругларның аарыының төөгүзүн бижип турар болгаш биохимиктиг анализтерни база өске-даа шинчилелдерни чорутпушаан, аарыларны тодарадып турар.

Аарыг кижи бүрүзүнүң дугайында медээлерни эмчилерге дамчыдып берип турар. Удавас электроннуг саналга машинаны диет-эмчи кижиниң ролюн ойнаар. Ол чаш кижиниң хонукта чиир чемниң рационун саналр болгаш меңюну янзы-бүрү кылдыр тургузар.

(СЭТА).

КАС БИЛЕ ЫТТЫҢ НАЙЫРАЛЫ

Мурманск областың Зеленоборск суурнуң чурттакчыларының куш биле ыттың онзагай найыралының херечензи болубергеннер. Шумка деп кас-биле Динка дээр бажың ыды Лутохиннерниң өг-бүленнин ажыныың чадазының адаанда чурттан турарлар. Олар чаңгыс черге кожа удуур, суурга безин кады селгүүстеп чоргулаар.

Кас кижилер аразында амыдыралга шуут чаңчыккан. Черлик төрелдерни — кастарны көргеш безин чоруур хөөвү ток болган. Эолери чаныпда хөлге барын эштир дээш чоруптарга, кас база кады чоруур. Бажыңның хөрээжен ээзи кижини доожуп ооң кааи соок суггга хеп арыглаан будаа 10 килограмм арбуз үрезинин казыптар түве — деп, арбуз үрезининиң «төвү» —Уху хоорайның үндезин чурттакчызы У. Шибао чугаалап олурар. Чөөн Кыдаттың Аньхой провинциязында турар Уху хоорай арбуз үрезиннериниң чигирзиг, дуссуг, ажыг, сугзуг амданныг 30 ажыг хевирлерин 58 фабрикаларда болбазыратпышаан 650 садыгларда чурттакчы чонга садып турар.

ДИШ КАРАКТАН ҮНЕЛИГ

Бистиң эрага чедир (XVIII —XVI түс чылдарда) бирги вавилон салгактыларының үезинде аарыгны шын тодаратканы дээш, чеднишкинниг эмнэшкинни чорутканы дээш хөй мөңгүн акшаларны эмчилерге төлөөр турган.

Эрткен түс-түс чылдарда вавилончулар диш эмнэринге улуг кичээнгейни салып турган. Сый шаптырган диштиң өртээ аажок аар: бурууулуг кижи 167 грамм мөңгүнү төлөөр турган, а карак дээш оон эвээшти төлөөр. Вавилон эмчилери аарыг диштп тура сокпас, ооң аарыын оожургадыры-биле медикаменттилерни доктаамал ажыглап турган. Ассирияга эмнер рецептизи бижин каап таблина тывылган. Инда бижин кааның ёзугаар көөрге, божай берген диштиң дезүн аштаап, ону быжыг болдурарыңга он алды янзы рецептини ажыглаар турган.

КОНСУУРГАКТАРГА

«ДЕЛЕГЕЙ» РЕКОРДУ ДЭЭШ ТӨЛЕЖИЛГЕ

Франпузатарның кончуг ынак чеми — улиткадан (хаптыг курт) ныпган чем. Бистиң бо үевисте кандыг-даа чүвеге ажык чок рекорд тургузар сонуургактар бар. Франциянын Бургундияга алдарлыг хоптак диртпеп Гаргандюаның соон салгаарыы-биле чем чиириңге хөй кижи киржикчилиг конкурс болган.

Конкурстуң сорулгазы — эвээш үе иштинде хөй санныг улитканы чиирп. Ол маргылдаага Робер Бенуа дээрэи «улитка чиир талазы-биле рекорд тургускаш» тиилекчи болган деп, француз парлалга бижээн. Ол кижиге 203 санныг улитка чиириңге он беш минута хереглеттинген. Рекорд тургузукчузунуң шаңналы болза, алээн каш хонукту эмчиге эрттиргеин болур. Эмчиге чыткапының өртээк маргылдаа эрттирген улус төлешкен.

АМДАННЫГ ЧЕМ

Арбуз үрезиннери — кыдаттарның эң-не амданныг чеми. Синьхуа агентствозунун дыңнадып турарын ёзугаар алырга, кыдаттар арбуз үрезинии кипотеатрларга, дүштеки чем болгаш шайлаанының соонда, телевизор көрүп олургаш ийикпе, азы эш-өөрүбиле хөөрежип орган үезинде казыыр. Арбуз үрезинин кыдаттарның доктаамал чеми. Кыдат өг-бүле бүрүзү келген аалчызын ооң-биле хүндүлээр. Кыдат медицина арбуз үрезини кадыкшылгага эң-не ажыктыг деп бижээн.

— Мээң өг-бүлем бир чылын эжелеп-ле чугаалажып, ынырган, хүлүмзүрүп турган.

— Төрүттүнген хүнүң-биле, уруум — деп, кырган чугаалаан. — Бөгүн май он дөрт болгай.

— Ой, дадай —деп, Часкал белиинээ берген. — А силер ону кайын билип алганынар ол?! Бодум көңгүс үттүп алган-дыр мен.

— Ээ... Мен ону кайын билип алыр ийик мен—деп, таныыл чугаалаан. — Дүүн кежээ балүк уруглар, ооллар маңнажып келгилер. Бо бооданл чечекти тудуп алган. Сени айтырдылар. Чок боорукга коридорну чүй шаап каапкаш, чечекти сеңээ тутсуп, төрүттүнген хүнүң-биле байыр чедирер силер деп даалга бергеш арлы бердилер.

— Кымнар-дыр ынчаш?

— Ээ..деп, таныыл салаазын кожайткан. — Ол дээрге чажыт-тыр.

— Кандыг чажыт?

— Уругларның пионержи чажыды, а мээң пенсионержи— деп, Чуглуур ирейнин

ОЙААР

Республиканга шокар булуттаар. Дүне чаъс чагбас. Хүндүс биче чаъстаар. Соңгу-барыын чүкче углай хаттың дургени секундада 7—12 метр. Дүне агаарның температуразы 7—12 градус, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг болур. Хүндүс 19—24 градус чылыр.

Кызылга шокар булуттаар. Чаъс чагбас. Соңгу-барыын чүкче углай хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Дүне агаарның температуразы 9—11, а хүндүс 21—23 градус чылыр.

Кино

АВГУСТ 23-те

«КАА-ХЕМ»: «Путешествие пана Кляксы» (1-ги сериязы) 12.40, «Рикша» 14.30, 16.20, 18.40, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Соседка» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушка» 9.10, 13.00, «Повесть о настоящем человеке» 11.10, 15.00, «С юбилеем подожжем» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Миллион в брачной корзине» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ТВ

АВГУСТ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.45—«Чүүлеп база чүге». Уругларга дамчыдылга. 9.15 — «Дээди школа: эде тургустуунуушкунуун айтырыглары». 9.45 — «Найгамчык конгажыглаш». Мультфильм. 10.05 — «Калыкшыл». 10.50 — «Тивлекчилер». Шериг флотилиязарының хоочуннарының ужуражымшыкшыны. 12.10 — Спорттуң суг хевирлеринге делегей чемпионады. Эштинишкин. Испаниядан дамчыдылга. 12.40 — Одел-оолдан чок шимчээнкин. 13.10 — Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге «Фирма магадылаа-турар бе?». Москвада үүрмектеп садар садыгны хөгжүдениниң айтырыглары. 13.40 — Мультфильм. 13.50 — Үнүштер, дугайында. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.50 — «Хадыңныг чердеп келген Хаан-Хереге куш». Док. телефильм. 15.30 — Румыниянын национал байырлалынга — Хосталга хүнүште. Румын Социалистиг Республиканың телевидениезиниң программазы. 16.30 — Үениң болгаш болунуң дугайында. Шүлүглелдиг антология. И. Уткин. 16.45 — Спорттуң суг хевирлеринге делегей чемпионады. Суг полозу. Испаниядан дамчыдылга. 17.15 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 18.20 — Мультфильм. 18.40 — Телекөрүкчүлер айтырыынга академик В. Г. Афанасьев харылаар. 19.10 — «Билдинмес Чаплин». Үш сериялыг телефильм. 1 болгаш 2-ги сериялары. 21.00 — — «Ye». 21.35 — Шыдыраага делегей чемпионазы. Улуг негежир маргылдаа. 21.45 — «Субботада кежээ». Силерни РСФСР-ниң улустуң артизи М. Миронова чалап тур. 23.00 — 00.05 — «Планетанын ритмнери». Даштыкы эстрада артистериниң конперти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Коминиң бөдүүн ырлары». Док. фильм. 8.30 — Ритмниг гимнастика. 9.15 — — «Башкыга — музыка кичээли». 3-кү класска кичээлли Владимир хоорайның № 16 школазының башкызы В. Михайлов чорудар. 10.20 — Бистиң садывыс. 10.50 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.20 — «Делегей культуразының арын-нары». Режиссёрүүн уран аргазы. 2-ги дамчыдылга. 12.05 — «Алдын хаалга». ЧССР-ден музыкалыг дамчыдылга. 12.55 — «Даштыкы фильм экраны». «Сээн-биле артар мен». 14.00 — Черле, дээрде болгаш далайда. 14.30 — «Таланг». Дөрт сериялыг уранчечен телефильм. 3-кү сериязы. — «Бичe шыйыкчы». 15.40 — Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер. 16.30 — — «Силерге аас-кежиктп күзедивес». Саманты Смитке тураскаатказп Москва — Миннесота аразының телекөвүрүү. 17.30 — «...Бажың будунарыы-биле база чараш». Док. телефильм. 18.00 — Грузиниң эстрада аллагары. 18.35 — «Аян-чорукчулар клуву» 19.35 — «Ока кырында бажың». «Поленово» музей дугайында. 22.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!». «Даг мастери». 1-ги кезоо. 20.15 — Хеме эжерииге делегей чемпионады. Англиядан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». 21.35 — 23.15— «Делир эолбес». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Шын Редакциянын адресп: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3, Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-20-60, культура киллдизиниң 2-23-54; көлээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45 солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуп неделяда 6 катап үпер

Чагыт № 3350

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының херектериниң талазы-биле күрүве комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00993